

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

ФОЛЬКЛОР ПРИКАРПАТТЯ У ЗАПИСАХ І ДОСЛІДЖЕННЯХ

СТЕПАНА ПУШИКА

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 2 курсу, 601 групи

спец. 014 Середня освіта

(українська мова та література)

Божовська Лідія Василівна

Керівник: кандидат

філологічних наук,

доцент **Костик В. В.**

До захисту допущено

на засіданні кафедри

протокол № ___ від _____

Зав. кафедри _____ доц. Мальцев В. С.

Чернівці – 2021

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Життєвий і творчий шлях Степана Пушика.....	6
Розділ 2. Народна проза у записах і дослідженнях Степана Пушика.....	16
2. 1. Казки Івано-Франківщини – «Чарівне горнятко».....	16
2. 2. Українські народні казки, легенди та перекази зі збірника Степана Пушика «Золота вежа»	18
2.2.1. Жанрове наповнення збірки.....	18
2. 2. 2. Степан Пушик про народну оповідачку й співачку Доню Юрчак	19
2. 3. Казки гір і підгір'я в записах Степана Пушика	29
2. 3. 1. Географія записів	29
2. 3. 2. Казкові й міфологічні персонажі у трактуваннях фольклориста.....	37
2. 4. Легенди та перекази	45
Розділ 3. Приповідки у фіксаціях вченого.....	51
Розділ 4. Методичні рекомендації щодо вивчення прислів'їв та приказок у 5 класі	61
Висновки	72
Список використаних джерел та літератури	74

Вступ

Українська фольклористика другої половини ХХ століття розвивалася у надзвичайно складних умовах, коли не можна було записувати народні пісні про боротьбу нашого народу з московськими окупантами у першій та другій половині найкривавішого століття, що минуло (стрілецькі та повстанські). За записування народних оповідей про голодомори, колективізацію, висилку в Сибір і на Далекий Схід, русифікацію, невдалу і часто ганебну систему господарювання, можна було «загриміти» на тривалий термін ув'язнення із позбавленням громадянських прав і свобод. У цей час усе ж знаходилися сміливі народознавці, які наполегливо і послідовно вибирували з уст народу народнопоетичні скарби, які уже сьогодні сприймаються як данина нашій славній історії, пам'яті про наших предків, які без зброї і зі зброєю в руках наближали День державної незалежності України.

Фольклор Галичини, Прикарпаття здавна цікавив видатних українських фольклористів Івана Франка, Володимира Гнатюка, Володимира Шухевича, Івана Волошинського, Василя Равлюка, Григорія Дем'яна, Петра Арсенича та багатьох інших. До цієї славної плеяди справжніх народознавців відноситься й відомий письменник, фольклорист і літературознавець Степан Пушик.

Упродовж останніх кількох років з'явилося одразу аж три «Українських Фольклористичних Енциклопедії». Перша – за редакцією доктора філологічних наук, професора, завідувача відділу фольклористики Інституту народознавства, члена-кореспонданта НАН України Василя Сокола (м. Львів) [12], друга – за редакцією доктора філологічних наук, професора, завідувача відділу фольклористики Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України Миколи Дмитренка (м. Київ) [3], третя – за редакцією академіка, директора ІМФЕ імені М. Т. Рильського НАН України Г. А. Скрипник. У цих виданнях уперше у вітчизняній науці про фольклор подано трохи поширеніші

відомості про багатьох українських та іноземних фольклористів, які упродовж більш ніж двох століть записували, видавали й вивчали наш фольклор. На сторінках зазначених видань, серед цієї славної когорти значиться й ім'я прикарпатського фольклориста С. Пушика. Однак в окремій статті, навіть, за академічними мірками, розлогі, не можливо розглянути сповна усіх аспектів діяльності людини у певній науковій галузі. Тому **темою** нашої магістерської роботи є: **«Фольклор Прикарпаття у записах і дослідженнях Степана Пушика».**

Мета і завдання роботи полягають у наступному:

- Зібрати по-можливості вичерпні відомості про життєвий і творчий шлях Степана Пушика;
- Вивчити тексти українських народних казок Прикарпаття у записах і дослідженнях фольклориста;
- Розглянути легенди та перекази і народні оповідання у фіксаціях вченого;
- Проаналізувати приповідки (прислів'я та приказки), занотовані фактично з усіх теренів України;
- Визначити внесок С. Пушика в українську народнопоетичну творчість.

Об'єктом дослідження є тексти фольклорних прозових творів (казок, легенд та переказів, народних оповідань), а також приповідок (прислів'їв та приказок), які вчений фіксував упродовж майже п'ятдесяти років життя.

Предметом дослідження – фольклористична діяльність Степана Пушика (перші фіксації текстів народнопоетичної творчості, становлення фольклориста, підготовка й написання численних статей з української міфології, коментування записаних казок, приповідок тощо).

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що матеріали дослідження можна використати при читанні курсу усної народної творчості у вищому навчальному закладі (при вивченні жанру народної казки, легенд та переказів, прислів'їв та приказок, а також історій української

фольклористики Галичини та ін.).

Практичне значення роботи полягає в тому, що отримані результати дослідження можна використати в шкільному курсі української літератури, літератури рідного краю (при вивченні легенд та переказів, народних казок, прислів'їв та приказок у 5 класі середньої загальноосвітньої школи), у позакласних та позашкільних виховних та освітніх заходах.

Магістерська робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків та списку використаних джерел і літератури.

Розділ 1. Життєвий і творчий шлях фольклориста і письменника.

Розділ 2. Народна проза у записах і дослідженнях Степана Пушика.

Розділ 3. Приповідки у фіксаціях вченого.

Розділ 4. Методичні рекомендації щодо вивчення прислів'їв та приказок у 5 класі.

Розділ 1

Життєвий і творчий шлях Степана Пушика

Відомий український поет, прозаїк, драматург, есеїст, фольклорист, літературознавець, публіцист, журналіст, громадсько-культурний і політичний діяч Степан Григорович Пушик народився 26 січня 1944 року в селі Вікторів Галицького району Івано-Франківської області.

1990 року він був удостоєний звання лауреата Національної премії імені Тараса Григоровича Шевченка за романи «Галицька брама» і «Страж-гора». Того ж року, як активний громадський і культурний діяч, був обраний народним депутатом України першого демократичного скликання від Коломийського району. Працював у Верховній Раді членом Комітету / Комісії з питань культури і духовного відродження, головою підкомісії національних меншин. Та упродовж чотирьох років запам'ятався виборцям як ревний відстоювач (лобіст) народних інтересів (йому часто доводилося приймати не популярні рішення, але цього вимагали численні країни із Галичини, до прикладу, проведення довгоочікуваних газових мереж, облаштування медичних пунктів відповідною технікою тощо).

Тривалий час належав до опозиційної Народної Ради. Це тимчасове об'єднання схилило на свій бік частину компартійної більшості для надзвичайної справи (фактично державного значення) – проголошення Декларації про державний суверенітет України (16 липня 1990 року) і Акту про незалежність України (24 серпня 1991 року). Саме за це ім'я Степана Пушика було увічнене на розлозі панно у фойє Верховної Ради, де він змальований серед 346 інших народних обранців України, які своїм голосуванням одностайно визначили шлях незалежного розвитку Української Держави.

За наполегливість і рішучість у справі прийняття Декларації про державний суверенітет і поспішного, як ми вважаємо, закону про без'ядерний статус у складі відповідного депутатського корпусу був

висунений на здобуття Нобелівської премії Миру. За багаторічні клопоти в ім'я багатьох громад регіону С. Пушик у 1997 році був нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня.

Початкову й неповну середню освіту здобував у рідному краї. Спочатку навчався у Вікторівській, а далі у Комарівській та Косівській середніх загальноосвітніх школах. По завершенні вступив до Тлумацького сільськогосподарського технікуму, який закінчив у 1964 році.

Упродовж наступних чотирьох років (1964-1967 рр.) успішно навчався на загальнонауковому факультеті Івано-Франківського педагогічного інституту імені Василя Стефаника. Літературну освіту продовжив у популярному на той час для всіх письменників радянського союзу Московському літературному інституті імені Максима Горького (1973).

Та життя майбутнього письменника і фольклориста не складалося легко, і він був змушений у період із 1959 до 1971 років працювати спочатку різноробочим на низькооплачуваній посаді (рахівником і старшим економістом-плановиком у колгоспах на Гуцульщині), а згодом знайшов справу «до душі», і головне, що за філологічним фахом – влаштувався кореспондентом обласної газети «Прикарпатська правда».

Тривала робота журналіста вимагала від кореспондента висвітлення чималого кола проблем народного господарства, соціальної сфери, культури, освіти, охорони здоров'я та ін. Улюбленими темами для молодого газетяра були, звичайно ж, культурні новини (вихід книг, концерти народної самодіяльності), освітні хроніки. У цей проміжок часу встиг відслужити в лавах радянської армії на ракетній базі Московського округу ППО. На військовій службі дослужився до майора запасу, а за часів Української Держави став полковником Українського козацтва.

Упродовж п'ятнадцяти років (1972-1987 рр.) був незмінним головою ради Клубу творчої інтелігенції, а далі – керівником літературної студії педагогічного інституту (1987-1990 рр.). С. Пушик стояв біля витоків

створення, був керівником організаційного комітету і першим головою Івано-Франківського крайового Товариства української мови «Просвіта» імені Тараса Шевченка.

Із журналістської ниви повернувся у стіни рідного інституту на кафедру української літератури. Тут упродовж 1990-2000 років пройшов шлях від асистента, старшого викладача до доцента цього навчального закладу, а за сумісництвом – ще й Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Івано-Франківської медичної академії.

У пам'ятному 1991 році С. Пушик захистив кандидатську дисертацію на тему: «Слово о полку Ігоревім» і слов'янська міфологія» й здобув науковий ступінь кандидата філологічних наук [58].

Після завершення депутатської каденції у 1995-1996 роках навчався у докторантурі Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії імені М. Т. Рильського Національної академії наук України, суміщаючи з обов'язками депутата Івано-Франківської обласної ради 6-го скликання від партії «Наша Україна».

2000 року, за низку праць із фольклористики й літературознавства, ученому було присвоєно вчене звання професора кафедри української літератури Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника і Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Із 1971 р. С. Пушик член Національної спілки письменників України. У 1989 – став учасником Українського ПЕН-клубу та Міжнародної асоціації українців. Із настанням 2000 року – обраний дійсним членом Наукового товариства імені Тараса Шевченка (м. Львів).

Із 2007 року – Заслужений діяч мистецтв України.

С. Пушик був членом редакційних колегій багатьох українських літературно-мистецьких і громадсько-політичних журналів «Дзвін», «Березіль», «Перевал», «Дзвіночок». Більше двадцяти років (1991-2011 рр.) – перебував членом Головної Ради Спілки письменників України, а також

входив до правління Українського фонду культури. Таку діяльність суміщав із працею в головній Раді Товариства охорони пам'яток історії та культури.

Перші публікації С. Пушика в пресі з'явилися у п'ятнадцятирічному віці у галицькій районній газеті «Радянське село». Це було у квітні 1959 року. Розпочинав як сільський кореспондент та член місцевої літературної студії при відповідному часописі. Згодом з'явилися його дописи у газетах «Прапор перемоги» – місто Галич, «Нове життя» – селище міського типу Богородчани, «Радянська Гуцульщина» – місто Косів.

Де б не працював С. Пушик: у колгоспах, школах, військових частинах – всюди випускав стінні газети, які обов'язково на районних, обласних, окружних оглядах-конкурсах завжди посідали перші призові місця. Під час служби в армії у Московському військовому окрузі, за найкращу рукописну стінну газету його, як редактора, нагородили короткостроковою відпусткою додому. Із 1962 року почав працювати позаштатним кореспондентом Івано-Франківської обласної газети, керував кореспондентським пунктом обласної молодіжної газети «Косомольський прапор».

Починаючи із 1964 – постійний автор публікацій у популярних часописах «Молодь України», «Колгоспне село», «Літературна Україна», а з наступного – «Хлібороб України», «Жовтень», «Дніпро». То був час, коли потрібно було співпрацювати і з російськими журналами «Советский воин», «Молодая гвардия», «Смена». С. Пушик виступав постійним автором редакції Українського радіо та всесоюзної радіостанції «Юність». У такий активний період творчості він вийшов в ефір на місцевому телебаченні, уперше знявся в хронікально-документальному фільмі, заснованому на реальних фактах.

За оцінкою творчості українських літературознавців Степан Пушик належав до покоління шістдесятників (разом із земляками-краянами Д. Павличком, Т. Мельничуком та іншими). Серйозних проблем у житті додала йому стаття в газеті «Пам'ять совісті», за публікацію якою був

звільнений з роботи і взятий на облік у місцевому КДБ. Воно влаштувало у письменника і журналіста численні обшуки. Але С. Пушик у той складний час на відріз відмовився публічно засуджувати в пресі когорту дисидентів, яких у той час заарештовували без належного суду і слідства. Таємно він листувався із поетом, політичним в'язнем Т. Мельничуком.

Степан Пушик – автор численних художніх книг:

«Зелена хвоя» (1964),
 «Молоді громи» (1967),
 «Золотий Тік» (1971),
 «Писаний Камінь» (1973),
 «Задума гір» (1980),
 «Головиця» (1985),
 «Луни» (1988),
 «Галич» (1990),
 «Заплаканий промінь» (1992),
 «Хмаролом» (1998),
 «Тайна» (2002).

За життя письменника і фольклориста вийшов цілий ряд дитячих книжок, фольклорних збірників:

«Чарівне горнятко» (1971, у співупорядкуванні) [73],
 «Маленьке шпаченя» (1976),
 «Казки Підгір'я» (1976) [8],
 «Золота вежа» (1983, літературний запис) [4],
 «Ходили опришки» (1984, у співупорядкуванні) [72],
 «Золотий човник» (1986),
 «Срібні воли» (1995) [68],
 «Зелена борода» (2004),
 «Новинкар» (2004).

Як письменник-прозаїк випустив низку книг оповідань, новел,

повістей:

«Перо Золотого Птаха» (витримало 5 видань: 1978, 1979, 1982, 1989, 2004),

«Ключ-зілля» (1981),

«Дараби пливають у легенду» (1991),

«Славетний предок Кобзаря» (2001),

«Ватра на Чорній горі» (2001),

«Блискавиці б'ють у найвищі дерева. Повість про Володимира Івасюка і не тільки про нього» (2011);

2 романів: «Страж-гора» (витримав 6 перевидань: 1981, 1982, 1985, 1989, 2004, 2005) [59],

«Галицька брама» (2 видання: 1989, 2006).

Окрім того, С. Пушик заявив про себе і як публіцист, адже написав дві книги відповідного жанру: «Івано-Франківщина» (1984) і «Українці в Тюмені» (1998, у співавторстві) – про долю великої когорти наших співвітчизників у найбільшій області Росії.

Степан Пушик автор дискусійного дослідження про «Слово о полку Ігоревім», яке українські фольклористи зустріли шквалом гострої критики через недоведеність багатьох припущень, зроблених у роботі. Науковець однозначно запропонував вважати автором цього твору і «Моління» – сина Ярослава Осмомисла – князя Володимира. Як результат – вийшло кілька книг С. Пушика під назвою «Криваве весілля на Каялі» (1990), «Нове про «Слово о полку Ігоревім», «Слово про похід Ігоря, сина Святослава, внука Олегового» (2013). Окрім того, письменник здійснив переклад цих творів сучасною українською літературною мовою.

З-під пера С. Пушика-поета вийшли збірники пісень «Любисток» (1971), «Співають гори» (1982), «Над горою місяць повен» (1972), «Дзвони надій» (2015), «Зелені човни» (2015).

За кілька десятиліть дослідник написав цілий ряд розвідок із давньої української літератури, краєзнавства та історії, етнології, міфології і

фольклористики. Записав і видав збірники народнопоетичної творчості «Українські тости» (1997, 2002), «Приповідки» (2010) [27], що упродовж 2013 року друкувалися на сторінках львівського письменницького журналу «Дзвін» [61, с. 132-133; 62, с. 137-138].

С. Пушик як літератор посприяв виходу багатьох книг колег по письменницькому цеху. Він автор численних передмов та післямов до окремих видань творів О. Стрілець, Ю. Бундзяка, Т. Мельничука, Б. Радиша, О. Слоньовської, В. Колодія, Б. Томенчука та багатьох інших. Наприкінці 1990-х написав цілий ряд статей до «Енциклопедії Коломийщини» про міфологію і вірування українського народу [31; 32; 36; 37; 38; 39; 40; 42; 43; 47; 48; 49; 51; 53]. Перевідав працю А. Онищука «Народний календар».

У молодому віці С. Пушик заявив про себе і як автор багатьох платівок грамзаписів музичних творів, а також численних аудіо і відеозаписів альбомів, кліпів. Він автор шедеврального тексту до музичного танцю «Аркан». Відзначився і як автор (співавтор) сценаріїв і неперевершений ведучий у науково-популярних фільмах «Де біс каміння накидав», а потім – «Храм богів-велетів» (2008). Письменник-сценарист брав безпосередню участь у створенні телевізійних фільмів «Тарасові шляхи» (1978), «Червона рута» (1981), «Карпатське літо» (1981), «Живе джерело» (1979). Його здавна вабив кінематограф, українська естрада, тому з-під пера з'явилися есе про І. Миколайчука, В. Івасюка, Я. Барнича, І. Недільського.

Письменник і фольклорист С. Пушик упродовж усього періоду мешкання в місті Івано-Франківськ ініціював чимало культурно-мистецьких заходів, проектів, конкурсів. Свого часу він заснував проведення поетичного конкурсу, а за тим встановлення пам'ятника Іванові Франкові, яке гордо носить його ім'я. Приклав чимало зусиль задля відкриття пам'ятної меморіальної дошки Денису Січинському в рідному селі Вікторів, наполіг на гідному відзначенні 1100 річчя міста Галича.

За поетичним доробком С. Пушика (поезіями і поемами) було створено

кілька моновистав «Золотий Тік» (1998) та «Я іду по своїй землі» (2005), які із великим успіхом проходили на сцені Палацу культури м. Івано-Франківськ. Театральна трупа Івано-Франківського обласного музично-драматичного театру імені Івана Франка поставила дві п'єси, сценарії до яких С. Пушик написав за творами свого землянина В. Стефаника «Земле моя» (1971, у співавторстві з В. Смоляком) і «Заплакані вікна» (1996).

С. Г. Пушик – лауреат багатьох літературно-мистецьких, краєзнавчих премій:

Літературно-мистецької премії імені В. Стефаника (1998),

Фольклористичної премії імені П. Чубинського (1999),

Літературно-мистецької премії імені І. Нечуя-Левицького (2007),

Літературної премії імені І. Франка (2013).

Найбільше прижиттєве видання вибраних творів Степана Пушика вийшло у 6-ти томах, 7-ми книгах:

Том 1: Поезії, рубаї, лелітки-мініатюри, притчі (2004);

Том 2: Поеми, пісні, вірші для дітей, переклади, повісті (2005);

Том 3: Роман, оповідання (2006);

Том 4: Роман, повість (2008);

Том 5: Повість, есеї, нариси, наукові статті (2010);

Том 6. Книга 1: Бусова книга (історичні дослідження про праукраїнську міфологію (2013);

Том 6. Книга 2: Бусова книга (2015).

Чимало поезій С. Пушика стали популярними піснями, адже до них писали музику видатні українські композитори А. Кос-Анатольський, В. Івасюк, О. Білаш, А. Пашкевич, а також місцеві - Б. Шиптур, Б. Юрків та багато інших. У творчому доробку поета-пісняра майже сто пісень, які справді полюбилися нашими співвітчизниками. На сьогодні залишається надзвичайно поширеним один із найперших спільних із композитором О. Білашем його творів «Треба йти до осені» (вірш С. Пушика «Сіножаті

скосяться...»).

В. Качкан у книзі-присвяті «За престолом нації. Степан Пушик в орамленні доби» так написав про відомого земляка: «Він брав через плече магнітофон, йшов на автобусну станцію, сідав на перший-ліпший транспорт і їхав. Куди випала нагода. І так від села до села, а там від хати до хати. Сотні, тисячі кілометрів плівок, стоси грубезних «канцелярських» зошитів! Важкі, як гори, але правдиві у своїй історичній основі співанки-хроніки; веселкуваті, часом сороміцьки підфарбовані коломийки; сумовиті, сповнені сімейної драми пісні про родинне життя і жіночу неволю-недолю; жовнірські, рекрутські пісні; а ще сила-силенна приповідок, усіляких триндичок, що складаються в горах на подобу співомовок С. Руданського, прислів'їв, приказок та загадок» [10, с. 7].

Під час бесіди із побратимом В. Качканом він зізнався йому, що «Я за казками, легендами їхав щотижня. Як по воду. В них відкривається завіса страшного минулого, відчиняється віконце в день прийдешній. А люди, люди!.. Скільки почуєш світлого, мудрого. Які характери, долі... Таке пропускати повз себе - злочин...».

У першому розділі «Життєва тасьма Поета», згаданій книги про С. Пушика, В. Качкан визначив головні віхи його біографії, невтомної творчої діяльності відомого народознавця. Про свого талановитого землянина він написав так: «У десятках видрукованих книжок, а ще в більшому масиві неопублікованих віршів, поем, балад, пісенних текстів, нарисів, есеїв, повістей, мемуарів, у томах різножанрових записів усної народної творчості, знадоб та розвідок з поля української міфології, у дивовижжі щоденникових записів та світовому розкриллі його глибоко змістовного листування – у цьому велетенському, воістину франківського обширу огромі інтелектуального набутку – весь Степан Пушик з його планетарними болями й тривогами, прогнозами-сум'яттями й надіями, громовержжям-ненавистю супроти зла, й мажорною вірою, словом – весь у натуральному,

непідробному єстві митця» [10, с. 11].

Степан Григорович Пушик зробив величезний внесок у справі збирання, видання та комплексного дослідження текстів української народнопоетичної творчості. Його ім'я справедливо заносимо в один ряд із такими невсипущими народознавцями як Я. Головацький, П. Чубинський, О. Дей, С. Мишанич, Н. Шумада, Г. Дем'ян, В. Сокіл та ін.

Розділ 2

Народна проза у записах і дослідженнях Степана Пушика

2. 1. Казки Івано-Франківщини – «Чарівне горнятко»

У другій половині ХХ століття С. Пушик був одним із найбільших, найактивніших збирачів народнопоетичної творчості Прикарпаття. Йому належать численні фольклорні записи, що увійшли до кількох тематичних збірників. Частина таких нотаток, переважно прозових жанрів, була введена до колективної збірки «Чарівне горнятко» [73].

У 1971 році в Ужгороді, у видавництві «Карпати», було видано фольклорний збірник українських народних казок, зібраних у межах Івано-Франківської області – «Чарівне горнятко». Збірка обійняла 90 текстів народних творів, які записали четверо прикарпатських фольклористів: Степан Далавурак та Михайло Івасюк – 59 текстів, Володимир Бандурак – 14, Степан Пушик – 17. Народознавці обійшли всю область і ввели до збірника твори, зафіксовані у шести районах краю: Галицькому, Городенківському, Івано-Франківському, Коломийському, Косівському і Надвірнянському.

С. Пушик записав у рідному селі Вікторіві Галицького району Івано-Франківської області 10 соціально-побутових казок. Серед оповідачів були й місцеві мешканці С. Хлебака, Ю. Гефка і мати фольклориста – М. Пушик. Дві казки - «Як розбійник помстився панові» і «Вітер Канарок і сміливий хлопець», зафіксовано в селі Стриганцях Івано-Франківського району, а ще п'ять – «Бисочки», «Батько і чотири сини», «Щастя», «Як брат сестру покарав» і «Пройдисвіт» - у селі Гаврилівці Надвірнянського району. За тематикою – це переважно соціально-побутові казки, сповнені одвічної боротьби із нерівністю, несправедливістю, зажерливістю панів і всіх гнобителів простого народу Прикарпаття. Це казки із традиційним сюжетом про бідного та багатого брата; дідову і бабину доньку; про те, як чоловік перехитрив чорта; про панських слуг; про втечу закоханих від батька і їх кількаразову метаморфозу; про чарівні бисочки та інше.

У збірнику впадає в око чарівна казка із двома об'єднаними традиційними сюжетами про бідного та багатого брата і про золоту рибку, але із незвичною назвою-словом «Бисочки». Записувачі-упорядники подають у «Словнику маловживаних слів» наприкінці книжки пояснення цього слова «бисочка» і трактують його як «намисто» [73, с. 252]. Отже, були собі два брати – бідний і багатий. У багатого не було дітей і він був дуже скупий. А в бідного знайшлося аж семеро діточок, і кожне одне від другого менше. Коли «впав голодний рік» менший брат не мав чим годувати діток. Він взяв сітку й пішов на рибу. Довго сидів на березі, нічого не ловилося, а коли хотів уже йти додому, несподівано спіймав золоту рибку. Сів тай думає: «Напевно візьму її до хати, наберу свіжої водички, може діти будуть нею бавитися і забудуть про голод». І тут рибка, розгадавши задум чоловіка, попросила його відпустити її, бо все одно вона у нього загине і користі не буде зовсім. Послухав рибку чоловік, відпустив. Рибка попливла до своєї матері й розповіла їй все як було. Мати-риба дала своїй донечці бисочки й наказала віддати їх бідному чоловікові. Прибула рибка до берега й каже до бідаки: «Витягай!». Витяг чоловік подарунок і дуже здивувався, бо ще ніколи нічого подібного не бачив. Золота рибка пояснила йому, що це – порятунок для цілої родини: «Будуть вони вас годувати. Скажеш тільки: «Бисочки, бисочки, розбисайтесь!» Вони розкриються, а буде там і варене, і печене, і люлька закурена» [73, с. 226]. Рибалка подякував за таку підтримку своїй рятувальниці й пішов щасливий до хати. Вдома він нагодував наїдками й напоями дітей та жінку. Діти попоїли й задоволені висипали на вулицю.

Це спостеріг старший багатий брат і почав заздрити молодшому, а тут іще дівчора порозказувала, що вона споживала незвичні страви, яких дядько, напевно, ніколи й не бачив. Щедрий брат запросив скупого до себе на обід, а той іще й свою жінку прихопив. Наївся, що йому аж за вухами тріщало, а тоді причепився аби той продав бисочки. Добру плату за них віддав. Продав бідний бисочки, а тоді пішов на берег до рибки випрошувати нові,

мотивуючи, що старі попсувалися. Золота рибка вислухала прохача, повідомила про все матері. Мати-риба пірнула в печеру й винесла ще кращі – золоті. Узяв чоловік ті бисочки, приніс додому, а як вони відкрилися, то звідти повискакували по три чоловічки з чорними булавами й стали бити і дорослих і малих. Коли бідняк прийшов до тям, то наказав дітям йти на ворота й похвалитися дядькові, що тепер вони іще краще їли й пили. Багатий як це почув, то знову пристав, щоби купити золоті бисочки у брата, ще й з великою доплатою. Домовилися про обмін, мовляв бідному й старих вистачить.

У велике свято, з'їхалися багаті до старшого брата подивитися на чарівні бисочки, володар яких ні варить, ні пече, а всіх може погостити враз. Як приніс господар ті бисочки, а вони відкрилися і звідти повискакували молодці і давай молотити усіх гостей: кому око вибили, кому ребро, кому носа скривили, ледь живими повтікали. Отямився багатій і побіг до брата на скаргу, щоб він віддав йому старі бисочки та ще й компенсував побої. Але бідний також не дурний, бо відмовився, мотивуючи це тим, що той пошкодив золоті бисочки, і він зіпсовані назад не візьме. Справу й досі розглядають у суді. Насамкінець оповідач збив горнець. Тут і бисочкам кінець.

Подібні тексти мають великий виховний потенціал, особливо для тих, хто не розрізняє у чому суть цінності життя, правди.

2. 2. Українські народні казки, легенди та перекази зі збірника Степана Пушика «Золота вежа»

2.2.1. Жанрове наповнення збірки

Збірник українських народних казок, легенд, притч, переказів, загадок та приповідок «Золота вежа» [4] Степана Пушика, що побачив світ у видавництві «Карпати» (Ужгород, 1983) має чотиричленну структуру: чарівні казки; соціально-побутові казки та притчі; демонологічні оповіді, перекази, легенди; загадки та приповідки. Найбільше у збірці чарівних казок – 36

оригінальних текстів, тут же вміщено й 5 записів «голосів птахів та земноводних». Соціально-побутові казки та притчі представлені 29 зразками. Іще менше демонологічних оповідей, легенд та переказів – 16 текстів. На завершення збірника оприлюднено 13 загадок із відгадками.

Наприкінці фольклорного збірника вміщено словник маловживаних слів для кращого розуміння специфічних термінів, які щедро «помережані» місцевими діалектами.

2. 2. 2. Степан Пушик про народну оповідачку й співачку Доню Юрчак

Фольклорист С. Пушик не знав, кому завдячувати – долі, щасливому випадкові чи добрим людям за те, що познайомився з цією жінкою. Напевне, все ж таки добрим людям – учителям Грабовецької восьмирічної школи Богородчанського району Івано-Франківської області.

Літераторів, у складі делегації яких був і С. Пушик, запросили до цієї школи на зустріч. Читали поезії, гуморески; він почав розказувати про народних мудреців – носіїв пісень, казок, легенд. На той час його записи деяких казок вийшли у колективному збірнику «Чарівне горнятко», друкувалася книжка, яку він підготував «Казки Підгір'я», була вже написана повість «Перо Золотого Птаха» про мандрівки по народнопоетичні твори карпатськими та подільськими селами. Фольклорист розказував школярам та педагогам про казкарів Івана Гараздюка, Юрка Гефка, Федора Бельбаса, Ілька Яремчука та про інших народних оповідачів. Запропонував учням створити при школі гурток юних фольклористів і записувати в рідному та навколишніх селах народну поезію.

Після виступів їх оточили вчителі та учні й похвалилися:

– А в нас є така жінка, що її запрошують по весіллях співати. Ніхто стільки пісень не знає, як вона.

– А де ж її хата?

– На Полику.

Полик, невеличке крайнє село району, було за річкою Чорною Бистрицею, яку ось уже кілька десятиліть називають Надвірнянською.

Він поцікавився, як звати співачку.

– Доня Юрчак.

Того ясного, вітряного дня у вересні 1975 року С. Пушик і відкрив для себе цю жінку. Але, напевно, слово «відкрив» гучне й тут не зовсім відповідне. Він познайомився з низенькою на зріст, худорлявою, трошки вже сивою Донею Іванівною Юрчак, і її великі, мудрі очі, світла голова, і мова – чиста, поетична, сподоблена, ніби гірська царина квітами, свіжим словом і приповідками, її дзвінкий, як гірська вода, голос заповнили його. Після першої зустрічі була друга, третя, четверта. Письменник вже починав нудитися, коли тиждень не бачив цю бабусю, що відкрила перед ним справжні багатства народної мудрості. Пісня була тільки ключиком до чарівної скрині зі скарбами. На магнітофонну плівку лягали весільні пісні (ладканки), коломийки, пісні до танців, балади, пісні-хроніки, колядки, щедрівки, гаївки-веснянки. Жінка читала й свої вірші, розказувала про кожную родину, що живе в Полику. Якось розповіла кілька притч та переказів про своє село, і він запитав, чи не знає вона казок. Та не тільки казки, але й легенди, анекдоти, заклинання, язичницькі молитви знала Доня Юрчак [57, с. 6].

Записувачеві здавалося, що вона житиме довго, дуже довго, що їхнім зустрічам не буде кінця, як і не вичерпається репертуар народної співачки та оповідачки. Та він дуже помилився. 6 березня 1979 року на сімдесят дев'ятому році життя Доня Іванівна Юрчак померла. Те, що записано від неї за чотири з половиною роки, може скласти дві книжки: одна – пісні, а друга – казки, легенди, перекази, притчі, анекдоти, прислів'я, приказки, тобто народна проза.

Народилася Доня (Євдокія) Іванівна Юрчак 13 серпня 1901 року в

прикарпатському селі Цуцилові. Батько її – Іван Галайчук - був з гір, а мати, Марія – тутешня, з родини Іваночків. Одиначку Марію видали заміж у п'ятнадцять років, мала вона четверо дітей, з чоловіком жила погано, бо той виявився п'яницею, і найбільший вплив на Доню мали дід і баба – добрі, розумні й працьовиті господарі. В їхньому домі постійно відбувалися вечорниці, на яких співали пісні, розказували казки, бувальщини; зупинялися в Іваночків і подорожні. Через Цуцилів проходить нині асфальтовий шлях та залізниця, що зв'язують Закарпаття з Прикарпаттям, а гори з усім білим світом. Прокладені вони порівняно недавно. Гостинець зв'язав теперішній Івано-Франківськ з Раховом у перших десятиліттях позаминулого століття, а залізниця почала функціонувати в останньому. Третьою дорогою була ріка Бистриця – по ній ішли тоді сплави.

Кожний гість залишав у хаті Іваночків як не слово цікаве, то новину, чи співанку, чи приповідку, чи усмішку. Доня Іванівна згадувала, як мешкав у них один залізничник із-за Львова, що ремонтував залізничне полотно. Він знав багато казок, і деякі з них перейняла вона вже тоді, в малому віці.

Але найбільше пісень і казок знали її дід та баба. Дідові, 1832 року народження, було шістнадцять років, коли в Галичині скасували панщину. Військову службу відбував аж у Далмації. Там познайомився з гуцулом Галайчуком, подружив з ним, а згодом за його сина віддав свою малолітню доньку Марію, яка сама складала пісні. Деякі Маріїні співанки про тодішні події в Цуцилові живуть і понині. Брати Доні вчилися в початковій школі, а її до школи батьки не послали, не бачили в цьому потреби й необхідності. Аж на сьомому десятку Доня Іванівна самотужки навчилася читати й писати, щоб листуватися з онукою, яка вийшла заміж до Іркутська.

Бабуся і дідусь були для неї школою і вчителями. Від них Доня перейняла казки: «Золоте яєчко», «Дідусеві дарунки», «Як бідний хлопець став царем», «Криниця з цілющою водою», «Дівчина-сирітка й гадюка», «Про вдовину дочку, Бабу-Ягу і царевича», «Золоті роги» та інші. Вона

втратила їх обох ще у дитинстві.

Батько Іван Галайчук пропивав те, що надбали тесть з тещею. Сини його пішли на заробітки; один поїхав аж до Німеччини. Ходила на заробітки й Доня. Семирічною вона вже пасла худобу, тринадцятирічною жала, сапала, гребла сіно...

Перша світова війна смертоносним валом пройшла через село Цуцилів. Вона забрала від хати Дониних братів і погнала їх на італійський фронт. Батьківську хату розібрали частково на військові укріплення, а молоду дівчину мобілізували на будівництво цих укріплень. Доня Юрчак була контужена. Вона з матір'ю прала білизну військовим, бачила все те найстрашніше, що чинила війна.

Не краще жило село і під час короткого існування так званої Західноукраїнської народної республіки, яка виникла після розвалу Австро-Угорщини. Влітку 1919 року край був окупований панською Польщею. Донина мати – Марія – згасла в цій військовій веремії, батько продовжував пиячити, пізніше зійшовся з іншою жінкою, а на руках молоді дівчини залишилася сім'я, брати. Брати поженилися, а батько помер. Доня вийшла заміж за Михайла Юрчака, який повернувся з італійського полону вже по війні й привів її до села Полика. Але в Полику жили недовго. Молоде подружжя не мало ні хати, ні землі. Чотирнадцять років мешкали «в комірне», тобто наймали житло то в Грабівці, то в Богородчанах, за яке доводилося відробляти. Під час цих поневірянь Доня втратила дочку (померла від тифу), тоді ж став інвалідом її єдиний син.

Аж через чотирнадцять років після одруження Юрчаки купили собі шматок землі й стару хату. І далі Доня працювала влітку на панському полі, а взимку пряла, шила, вишивала собі й на заробіток - була одною з кращих вишивальниць, сама творила взірці вишивок.

Чоловік Донин – Михайло Юрчак – був непокірної вдачі. Його кілька разів арештовувала поліція.

– Дочекалися і ми тої пори, що покотилися пани з гори, – так висловилася оповідачка й співачка про вересневі події 1939 року.

Через Полик утікали до Румунії частини польської армії, виїжджало й місцеве панство. З тої біди, з радістю зустрічали селяни передові частини червоної армії, що вступили до Цуцилова, Полика та Грабівця. На широкому вигоні відбулася перша зустріч з танкістами, мітинг, на якому були й Юрчаки.

Ще до війни у Грабівці й Полику народився (один із перших в області) колгосп, до якого вступили і Юрчаки. Але у світі відчувалася тривога. Населення приміських сіл було організоване на будівництво військового аеродрому. На недобудовані злітні смуги впали німецькі бомби. Почалася мобілізація на фронт.

У липні 1941 року край окупували фашистські війська. До людських сліз додалася ще й негода – після злив усі ріки повиходили з берегів, Бистриця затопила Полик, поля, сади й городи. Що не знесла вода – загребли фашисти. Сорок другий рік запам'ятався людям назавжди – то був голодний рік; за хлібом їздили й ходили аж на Поділля. Ходив роздобувати хліба й Михайло Юрчак. А дружина Доня врятувала від голодної смерті кількох незнайомих їй людей.

Тоді через Полик виходив з оточення один із вагонів партизанів-ковпаківців, і шлях їм лежав попри двір Юрчаків.

Після Карпатського рейду Сидора Ковпака фашисти посилили терор на Прикарпатті, молодь забирали до Німеччини, грабували майно, худобу. Сина-інваліда Доні Юрчак теж вивезли на захід. Доня була свідком розстрілів молодих легінів-заложників. У її пам'яті збереглися пісні про ті події, які, можливо, створювала й сама, бо ж уміла віршувати.

Ранньою весною сорок четвертого року гримів гарячий бій на Полику, коли радянські танки штурмували з півдня місто Станіслав (нині Івано-Франківськ). Кипів бій і влітку, коли відступали гітлерівці й хортисти за

гори.

Після Другої світової війни син казкарки й співачки Петро Юрчак завідував клубом, потім працював на одному із підприємств обласного центру. А коли відновився колгосп, то родина Юрчаків знову в числі його членів.

1964 року Доня Іванівна повдовіла. Ростила синові онуків. Няньчила й правнуків у старшої онуки в Іркутську, а згодом перевезла зятя з сім'єю до рідного села, допомогла побудуватися, з ними й доживала останні роки свого життя.

У першу зустріч він записав від Доні Іванівни Юрчак сценарій сільського весілля, але не повністю. Згодом вона ще згадувала деякі ладканки (пісні, які виконують під час самого обряду) та ігри, які входять до цієї своєрідної народної опери, що впродовж тисячоліть увібрала в себе високу поезію народу. Можна нічого не знати про народ, ні історії, ні культури, та побуваєш на одному весіллі – і зрозумієш, відчуєш, збагнеш його душу.

С. Пушик то приїжджав у Полик, то приймав Доню Іванівну у себе вдома.

Здавалося, співачка сама прагне розмов наодинці, нової обстановки, сама хоче, аби скарб, що носить, був належно пошанований і оцінений. Ми говорили про житейські справи, обговорювали новини, я слухав її спогади. І все це пересипалося казками, піснями, загадками, заклинаннями... У такі дні з раннього ранку й до пізнього вечора не вимикався магнітофон. А новин було чимало. Саме 1975 року до Богородчан прибула велика група угорських будівельників, щоб узяти участь у будівництві газогону «Союз». Поблизу Полики пролягла ця могутня газова артерія, а тоді тільки почало будуватися містечко, яке журналісти назвали «Малою Угорщиною», тільки видобули перші кубометри ґрунту під фундамент теперішньої газокompресорної станції.

Доню Юрчак і далі запрошували на весілля, на хрестини, на празники,

то ж знав я від неї, чим живе Полик, її родина, а також дізнавався про багатьох цікавих людей навколишніх сіл.

Неможливо було виміряти глибину всього, що знала ця жінка. Тут вона співала, тут розказувала казку або вчила малу дитину якоїсь гри, тут починала оповідати про звичаї, що дійшли до наших днів з глибини тисячоліть.

Доня Юрчак важко хворіла понад чверть століття, і всі довгі роки вона ходила, працювала, ні на що не скаржилася. Коли відвідав її востаннє – маленька, худенька, біла-біла, як стіна, лежала в синовій хаті на ліжку, сухі уста шепотіли:

– Я ще мала вам багато розказати. Нагадала-м собі, але тепер не годна.

Так, записано далеко не все, що мала в пам'яті Доня Іванівна Юрчак, але й те, що зафіксовано, гідне подиву! Понад сто казок, легенд, притч, переказів; десятки анекдотів, близько двох тисяч коломийок і кількасот колядок, щедрівок, гаївок, балад, пісень-хронік, історичних, заробітчанських, танцювальних співанок; ігри, заклинання – це збережений скарб. Звичайно, не можу твердити, що Доня Юрчак – ще одна Явдоха Зуїха. Гнат Танцюра вивчав репертуар подолянки більше десяти років. До того ж, мене зацікавила Доня Юрчак не стільки як співачка, а як оповідачка.

До цього збірника увійшло все найкраще з багатої оповідної спадщини Доні Юрчак: казки, легенди, перекази, загадки, приказки, прислів'я, порівняння, якими була щедро пересипана її мова, – вона їх називала приповідками, знала багато оповідань про те, як народжувалися ці вислови.

Найповніший розділ у книжці складають чарівні казки. Характерно, що більшість з них мають гостре соціальне звучання, як і інший оповідний та пісенний репертуар Доні Юрчак. Її казки про бідних сиріт, слуг, пастухів, вояків, які виходять переможцями в найважчих випробуваннях. Саме життя казкарки дає змогу глибше й краще зрозуміти її реальний і казковий світ. Нелегко жилося в реальному світі Доні Юрчак, та її духовний світ був

прекрасним, і вона залишила його нам.

Пригадується, як під час запису казки про попа казка тут же починала розповідати про життя знаних нею сільських священиків; казка про сирітку переливалася в розповідь про сирітську долю людей Полика. Ліричними відступами можна назвати оповідання про закоханих, бо вони якось органічно впліталися між пісні та казки. Бувало так, що про ту чи іншу подію вона знала і пісню, і переказ; співала співанки, створені її матір'ю.

Колоритні розповіді Доні Юрчак ніколи не втомлювали, бо серйозне в неї завжди чергувалося з жартами. Її небилиці нічим не поступаються славнозвісним пригодам барона Мюнхгаузена. За географією багатий репертуар прив'язувався до сіл, у яких проживала казка й співачка. Герої казок, наприклад, ходять тими ж дорогами, якими ходила сама Доня. У творах «Казка про Чорнокнижницю, її дочку й проданого хлопця», «Чудилище-страшилище», «Штефанко і Мана», «Казка про чарівну пташку», «Про вдовину дочку, Бабу-Ягу і царевича» та в інших ми бачимо ліси, схожі на ті, що тягнуться до Карпат лівим берегом Бистриці, бачимо схожу річку, схожі гори, які свої кучеряві верхи показують селу, та й самі задивляються на бистрицьку рівнину.

І вже перекази й легенди мають живе коріння, бо вони про ті гори, що над Грабовцем, та про події, які відбувалися на цьому ж терені.

У Полику й навколишніх селах досі не працювали великі фольклорні експедиції чи відомі дослідники народної творчості – гірська екзотика манила приїжджих на Гуцульщину. Як істориків, так і фольклористів повинен би зацікавити вінок городищ, що тягнеться попід Карпати та першим пасмом гір. Про кожне з них живуть легенди, як їх люті володарі очима розбивали міста, нищили людей і самі гинули. Таке городище було в Грабовці, Старуні, Середньому Майдані, за Надвірною, за Яремчею. Старуня – село, відоме тим, що поблизу нього видобували сіль, озокерит і в озокеритній копальні знайшли мамонтів, носорога, яким по 24 тисячоліття.

Тут археологи досліджують поселення давніх мисливців, що мали стоянки більше 30 тисячоліть тому. Відкрито могильники культури карпатських курганів на території названих населених пунктів.

Звичайно, Прикарпаття не було якоюсь білою плямою на фольклористичній карті України. Хоч і не в цих селах, але багатющий матеріал зібрав у краї відомий учений Оскар Кольберг. У горах, за Надвірною, тривалий час фіксував народнопоетичні твори один із кореспондентів Наукового товариства імені Т. Г. Шевченка у Львові учитель Антін Онищук. Коли зіставити їхні записи з новітніми, то відчуваєш у них відгомін праслов'янських язичницьких вірувань. Майки, Мана, Чудило, Блуд, Чудилище-Страшилище – головні персонажі казок, записаних від Доні Юрчак. Серед демонологічних образів живуть такі як Чорт, Мавка, Русалка, Чугайстер.

Чугайстер як поетичний образ в художній літературі дуже й дуже відрізняється від того Чугайстра, який живе в народній уяві; дво- чи семиметровий, оброслий білою шерстю, бородатий лісовий чоловік, дуже любить танцювати й співати. Зла людям не чинить, але душить гірських Нявок (Мавок), і коли перестріне самотнього в лісі, то може запросити до танцю, якого хворобливий не витримає. Любить, скрутившись колесом, грітися коло ватри, а взимку опівночі залазить у димохід і співає.

Казковий карпатський Чугайстер зовнішністю нагадує легендарну «снігову людину». Доня Юрчак намалювала Чугайстра теж танцюристом, але тут він – і вихор, і вітер, ще й розсерджений на людину лихий дух. Цей образ уже руйнується. Навіть оповідачі ставляться до демонічних духів, як до забобонів. Арідники, вовкуни (вовкулаки), упирі, лихе – відходять у небуття, а з ними зникають і казки.

Скориставшись ключем, запропонованим відомим ученим В. П. Петровим у книжці «Скіфи (мова і етнос)», С. Пушик спробував розшифрувати назву «Чугайстер». Слово це – двочленне: «чуга» і «стер». Чугою в Карпатах

досі називають вежу. Корінь «стер», «стр» є в таких назвах як: Дністер, Стриганці; поблизу села Доні Юрчак протікає річка Стримба, видно звідси Страгору. Одним із вищих божеств у давніх слов'ян був Стрибог, а вітри автор «Слова» називав Стрибожими внуками. То чи не велетом-вітрогоном нарекли колись Чугайстра?! Народознавець додав, що села Волосів і Велесниця, назви яких, допускають вчені, пішли від імені Велеса (Волоса), сусідять із Цудиловом і Грабовцем.

Від Доні Юрчак записано язичницькі молитви та кілька відмов, які використовувались у народній медицині при заклинаннях різних недуг, при укусі гадюки. Відмову, як художній засіб, казкарка використала у казці «Про царівну, Кикиза і Таталая».

У Доні Юрчак було вроджене поетичне світосприймання. Мова її казок афористична й метафористична. «Коли Бог не видасть, то свиня мене не з'їсть. Дивиться на той світ більше, як на цей». Або ж: «Пішов суньголов; все таланує дівчині». Якщо ж у неї вступ до казки короткий, то закінчення, як правило, з римою, з жартом – типове для слов'янської казки: «По бороді текло, а в роті сухо було. Вам казка, а мені бубликів в'язка. Добре живуть і постолом добро возять. Що нам до них?»

Відомий український учений-фольклорист О. І. Дей у передмові до тому «Пісень-хронік (новин)» зазначив, що окремі творці й виконавці цих співанок часто вказують своє авторство. Це ж спостерігаємо і в оповідній манері казкарки, яку віднайшов С. Пушик. Ось як закінчувала казку «Про чарівну пташку» Доня Юрчак: «А за той час, що їх (батька й сина) не було, мама з дітьми сіяла й садила різні квіти. Між тими квітами пишно розцвіла ПІВОНІЯ, а цю казку розказала Юрчачка Доня».

Чимало знала Доня Юрчак і загадок та дитячих ігор, але більшість із них, на жаль, із певних об'єктивних причин залишилися незаписаними. Приповідки ж, тобто прислів'я та приказки, порівняння, С. Пушик занотовував при кожній зустрічі. Його особливо вражали такі образні й точні

вислови: «Коли хтось щось просить, то золоті уста носить, а як треба віддавати, втікає тоді з хати», «Як серце не скаже, то лице покаже», «Людина міцніша за кремій, а слабша за муху», «Хто має розум, має і слово», «Розум панує, розум богує, розум і гуси пасе», «Не жити без води квітці, а без кохання дівці», «Вода весь бруд змиє, а погане ім'я не змиє».

Зафіксовані з уст оповідачки й упорядковані приповідки за алфавітом, оскільки для тематичного поділу їх порівняно небагато.

Фольклорні твори зі слів Доні Юрчак, як і казки від карпатських оповідачок, окремо поки що не публікувалися. Однак за роки радянської влади чимало їх надруковано у збірниках. Відкрито такі імена казкарів, як Ганна Васько та Ганна Павлюк (Закарпаття), яких виявив П. Лінтур; Василка Маковійчук та Магдалина Колотилюк (Буковина), тексти від яких занотував М. Івасюк; Ганна Лесняк, Палагна Боєчко та її донька Текля Стельмайстер (Прикарпаття), яких оприлюднив С. Пушик. Серед носіїв фольклору Карпатського регіону не забудеться також ім'я народної співачки й оповідачки Доні (Євдокії) Іванівни Юрчак з села Полика Богородчанського району Івано-Франківської області.

2. 3. Казки гір і підгір'я в записах Степана Пушика

2. 3. 1. Географія записів

Письменник і фольклорист С. Пушик писав, що як тільки йому доводилося побувати в горах Карпатах, на Гуцульщині, то він обов'язково намагався відвідати село Ділове (колишні Трибушани Рахівського району Закарпатської області). Там, серед казкової краси гір, записувач народних творів побачив два обеліски: один кам'яний, а другий металевий, що символізують географічний центр Європи. Але Карпати славляться не тільки цим місцем. Тут підпирають небо високі верхи: Говерла, Петрос, Піп Іван, Близниця, Сивуля та ін. Тут дерева слухають мову полонинських трав, птахів, звірів, потоків. Але найсолодша мова сопілки, цимбал, скрипок і

бубнів. Коли вмирає в горах людина,- про це тривожно сповіщають трембіти.

Народознавцеві не раз і не два довелося вздовж і впоперек зміряти ногами Українські Карпати, або ж Верховину, як їх називають у народі. Він жив і працював на Гуцульщині, але так само добре знав Бойківщину, Лемківщину, Опілля й Поділля. А ще, він дуже любив Покуття [54, с. 7]. На картах-мапах це кут між річками Прутом і Черемошем, а краєзнавці сюди відносять і Коломийщину, й Снятинщину, й Городенківщину, й Тлумаччину. Колись Україна не раз ділилася й переділювалася поневолювачами. У добу Київської Русі всі українці називалися русинами, русичами, русами. Але монголо-татарські хани знищили могутню державу. Довго трималося тільки Галицько-Волинське князівство. Проте обірвався родовід князів. Польські королі підступно захопили Галичину, а об'єднавшись з Литвою, і більшу частину України. З одного боку, такий союз стримував набіги татар, походи турків, а з другого – загрожував повною асиміляцією населення. Спочатку він називався Республікою, що польською мовою звучало як Річ Посполита. Сам же «союз» по-латині – унія. Але вслід за державною унією накинута й церковна. Більше тисячі років тому українці прийняли християнську релігію з Греції, а значить, і грецький православний обряд. Литовці дотримувалися язичницьких звичаїв найдовше, а пізніше хрестилися то в православному, то в католицькому обряді. За католиками стояв папа римський, якого називали намісником Бога на землі. Православні говорили, що їм вистачає намісника – Ісуса Христа. Між католиками й православними точилася жорстока боротьба. Православні церкви пани віддавали в оренду корчмарям. Певні поблажки давалися тим, які згоджувалися стати католиками. Так зароджувалася церковна унія.

Оскільки Галичина знаходилася на південь від Варшави й Литви, то цей край назвали Червоною Руссю, бо раніше люди сторони світу позначали кольорами: Північ – чорний, Схід – синій і зелений, Захід – білий і жовтий, Південь – червоний. Ось чому була Біла Русь, Чорна Русь, Червона Русь,

Синій Дон, Синє море. Центр-золотий, тому й Київ – золотоверхий, тобто собори стольного міста мають золоті бані.

Але не всі українські землі були під Польщею. На Дніпрі виникає Українська Козацька Республіка, Закарпаття тоді захопили угорці, а згодом – австрійці, що входили до Священної Римської імперії (потім Австрія захопила й Галичину та Буковину); Буковину загарбала Молдавія, що була в свою чергу окупована Туреччиною. На Прикарпатті утворився кут. Річ Посполита межувала з Угорщиною по карпатському хребті, а з Молдавією – по Черемошу. В цьому прикордонному куті між горами й рікою Черемош виникло поселення Кути (спочатку як Село, а згодом виросло й місто). Польська держава сягала по Старі й Нові Кути. З північного боку Покуття від Поділля й Опілля відтинав Дністер, а на заході – річка Стрий. Давні джерела засвідчують, що Прикарпаття й Карпати по головний хребет між Стриєм, Дністром і Черемошем називалися Покуттям.

На теренах Покуття упродовж багатьох років С. Пушик записував казки, які ввійшли до цієї книжки. І якщо збірку не названо «Казки Покуття», то тільки тому, що таке видання вже існувало, – казки в записах О. Кольберга.

С. Пушик шукав і знаходив казкарів-оповідачів і в Карпатах, і на Прикарпатті.

Так Федір Михайлович Галиній жив у бойківському селі Суходолі Рожнятівського району Івано-Франківської області, а Ілько Онуфрійович Яремчук – майже під горою Сивулею, край села Пороги Богородчанського району (до книжки вміщено казки, записані тільки на Івано-Франківщині), де Гуцульщина межує з Бойківщиною. Тут починається одна із двох Бистриць. Нині її називають Солотвинською, а другу – Надвірнянською. А ось у ту добу, коли Прикарпаття називалося Покуттям, одна Бистриця називалася Золотою, друга – Чорною, а її притока – Вороною (як і тепер). Усі три ріки зустрічаються в Івано-Франківську, під Вовчинецькою горою, і вже разом

пливуть собі до Дністра. В басейні цієї сильної ріки є багато мальовничих сіл, а в тих селах жили й живуть прекрасні співаки й оповідачі. Нині, коли вже нема на світі таких казкарів, як Явдоха (Доня) Іванівна Юрчак, Іван Миколайович Гараздюк, Федір Васильович Бельбас, мені не віриться навіть, що міг не побувати у селі Полик Богородчанського району, в селі Гаврилівна Надвірнянського району, в селі Стриганці Тисменицького району й не познайомитися з ними, не записати тих казок, які пізніше вийшли в збірках («Чарівне горнятко» (1971), «Казки Підгір'я» (1976), «Золота вежа» (1985). Добру справу робило ужгородське видавництво «Карпати», яке впродовж багатьох років видавало й перевидавало казки в записах О. Кольберга, П. Лінтура, І. Чендея, М. Івасюка, І. Сенька, В. Далавурака, М. Зінчука та інших збирачів фольклору.

У своєму рідному селі Вікторів Галицького району С. Пушик записав чимало казок від Ганни Овксентіївни Лесняк і Юрка Федоровича Гефка; у сусідньому селі Комарові – від Василя Федоровича Данилюка. Побував у наддністрянському селі Лука Калуського району, де розказували йому свої казки Палата Степанівна Боечко та Текля Михайлівна Стельмайстер. Були й інші оповідачі. Деякі записані від них народнопоетичні твори, які в Галичині називаються байками, друкувалися в академічному виданні «Казки про тварин» [9].

Отже, маємо двояку назву чарівних народних оповідань: казка і байка. Якщо зважити на те, що в «Слові о полку Ігоревім» згадується поет Боян Борич, що весілля чи велику гостину ще й нині в Карпатах гуцули й бойки величають словом «бай», віршовані замовляння від різних хвороб – баяннями, а самих народних знахарів – баїльниками, то сміливо можна твердити, що прадавня байка – нинішня міфологічна казка. А ось соціально-побутові оповіді байками, можливо, й не називали. В інших регіонах України байки-казки не знають через те, що народився писемний жанр алегоричного твору (нині в переважній більшості віршований), який названо байкою.

Записувати усну народну поезію С. Пушик почав іще в школі. Навчаючись у Богородчанському сільськогосподарському технікумі, він вже тоді мав шість товстих зошитів, по сто сторінок кожний, з піснями. На річну виробничу практику потрапив до гуцульського села Яворів Косівського району Івано-Франківської області, де вже збирав не тільки пісні. Після закінчення технікуму вступив на загально-науковий факультет Івано-Франківського педагогічного інституту (нині університету) і одночасно працював плановиком-економістом у селі Довгопілля (нині Верховинського району). У цих селах побував не один фольклорист, але народні перлини залишилися й для нього. І хто знає, може, мав би тоді народної поезії не на одну книжку, якби не служба в армії, в ракетних військах. Солдатом переступив поріг Літературного інституту ім. М. Горького в Москві, де сивий професор В. Сидельников заохотив його й далі збирати фольклор. На той час він вже простудіював усі етнографічні збірники Наукового Товариства імені Тараса Шевченка, що діяло у Львові, заборонену тоді «Гуцульщину» Володимира Шухевича, чимало інших видань.

Письменника тішило, що на Закарпатті живе й працює невтомний фольклорист Петро Лінтур і казки в його записах виходять багатотисячними накладками в ужгородському видавництві «Карпати». На Прикарпатті в другій половині ХХ століття таких збирачів не було. І він вирішив серйозно зайнятися збирацькою справою. Підтримало його як видавництво «Карпати», так і Олексій Іванович Дей, що працював тоді в Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського АН України.

Наприкінці шістдесятих і сімдесятих років він не пригадував й тижня, аби, працюючи тоді в редакції обласної газети «Прикарпатська правда», не вирушав на пошуки «народних Гомерів» – носіїв фольклору і особливо казкарів. На сьогодні, на жаль, покійний С. Пушик сформував багатотомне зібрання записів. Вони ще чекають свого видавця.

У селі Суходолі, на Бойківщині, його познайомили з казкарем, якого в

селі називали Баєм, хоча мав прізвище, ім'я й по батькові – Галиній Федір Михайлович. Народився він 1888 року. Тоді Галичина була під п'ятою Австро-Угорщини. Коли вибухнула Перша світова війна, Галиній опинився на фронті, потрапив у полон до росіян, був засланий до Сибіру, пізніше – мобілізований до червоної армії. Тільки в 1922 році повернувся додому, коли там уже запанував польський режим. За ним був встановлений поліцейний нагляд, цього селянина не раз арештовували. Ф. М. Галиній помер 1969 року, і С. Пушик іще встиг записати від нього більше двох десятків казок, серед яких були такі, як: «Син побережника», «Чарівна ліхтарня», «Брат Сафат».

Любив розказувати фантастичні казки й Іван Миколайович Гараздюк з Гаврилівки, 1900 року народження, що пережив війну в рідному селі, де перехворів на тиф, тут померла від тифу його наречена, у цій місцевості поранив його польський жовнір. Рана загоїлася. Він працював удома, їздив заліснювати гори, керував драматичним гуртком, хоча й не мав освіти. Одну зі своїх повістей С. Пушик назвав «Перо золотого птаха». Подарував письменникові цю назву Іван Гараздюк, розказавши таку ж казку. А Молодій із повісті – то збірний образ Гараздюка, Галинія, Данилюка, Гефка, Бельбаса. Народознавець не міг просто так забути Гараздюкових казок «Вилупок і його брати» і «Скляна гора». До того ж цей оповідач завжди вмів завершити свою байку гарним прислів'ям чи небиличкою: «Казка – небилиця, в ній є трошки правди, а брехні – копиця», «Казати казки з Божої ласки». Або ж: «Благословили їх батьки, відгуляли весілля. А який чудесний пропій був! Як подарували гості свої дари, то наперепивали два мішки води і стеблом підперли. А на весіллі був староста кривий на одну ногу. Зачепив ногою стебло, мішки впали, й уся вода з них вилилася. Зробилася велика повінь. Я крикнув: «Гості, рятуйтеся, хто як зможе!» Я в двері – вода. Я у вікно – вода. Я згадав, що на розі палацу причеплений човен. Виліз через мишачу дірку надвір, сів у човен, взяв у руки весло і мене аж сюди занесло.

Якось збирача С. Пушика «занесло» однієї вересневої днини 1975 року

до Грабовецької середньої школи на літературну зустріч з учнями старших класів. Школярі вже знали казки й пісні у його записах, уважно слухали поезії, поради, як збирати фольклор, а після закінчення літературного дійства оточили письменника і фольклориста й розповіли, що за рікою Бистрицею, у невеличкому сільці Полик живе собі Доня Юрчак, яку запрошують на всі весілля співати. Чомусь неспокійно зробилося С. Пушику на серці. Повертаючись зі школи, він так задумався, коли йому поїхати до «баби Явдохи Юрчачки», що випустив з рук позолочений годинник. Народознавець чув, як він стукнувся об підлогу автобуса, але до нього це дійшло тільки тоді, коли зійшов в Івано-Франківську. Годинник він загубив, але співачку й казкарку знайшов.

Євдокія (по-сільському Доня) Іванівна Юрчак чимось нагадувала йому просту неграмотну селянку із подільського села Зятківці Гайсинського району Вінницької області Явдоху Зуїху, котра за кілька років наспівала Гнатові Танцюрі більше тисячі народних пісень. С. Пушик записував від цієї низенької, худорлявої, сивоголової, дуже розумної жінки, що самотужки навчилася читати й писати, казки, легенди, перекази, оповідання, приповідки, загадки, повір'я, пісні. Їх письменник видав згодом окремою книжкою «Золота вежа», яка здобула чималий розголос у всьому слов'янському світі. Ще чекають на видавця її пісні.

Не будемо переповідати її біографію. С. Пушик це зробив більш широко, написавши роман з народних уст «Страж-гора». Головна героїня роману – Марія Марчак. Сказати, що це – Доня Юрчак, то було б неправильно. Але прототипом героїні цього роману, відзначеного в числі інших творів Державною премією України імені Т. Г. Шевченка, стала така народна казкарка й співачка. Дуже цікаве життя прожила вона, майже не виїжджаючи нікуди зі свого села, хіба що до своїх правнуків аж до Сибіру.

Та, зрештою, про кожного зі «своїх» казкарів він міг би написати подібний роман, бо хіба ж то менш цікаве життя прожив панський наймит

Юрко Гефко. Коли С. Пушик опублікував записані від нього казки: «Срібні воли», «Дурний Іван та його побратими», «Як пани їхали до пекла» та інші, то один із його односельців-вікторівців зауважив, що Гефко занадто ревно служив панові, а тому не слід було його популяризувати. Він тоді переповів цьому чоловікові біографію казкаря. Народився в селі Човгани Долинського району. Батьки повмирали, і хлопчина з шестирічного віку пас у пана гуси, живучи разом з панськими слугами. Пани перевезли його до Блюдників (нині Галицького району). З села Блюдники він разом з братом потрапив до Вікторова (село це колись називалося Вихторів). Колишній Юрчик-гусопас згодом став вівчарем, потім скотарем, і, найвище, чого дослужився в пана, – став конюхом і кучером. У 1939 році червона армія зайшла в Галичину, пана не стало, а через неповних два роки Юрко Гефко пішов на війну, одягнувши форму червоноармійця. І останні роки свого життя він працював шляховим майстром, помер у 1970-му. Фольклорист встиг записати від нього 49 казок.

Майже 80 оповідей занотував від Федора Васильовича Бельбаса. Репертуар цього казкаря дуже подібний до Гефкового та Данилюкового – всім їм в'їлися в печінки пани, яким служили, ще кращими, як пани-поміщики, виглядають у казках цих трьох повідачів і попи. Бельбас під час німецької окупації був вивезений на примусові роботи до Німеччини, а Василь Федорович Данилюк виселений у Сибір за зв'язок з УПА.

Казкар Ілько Онуфрійович Яремчук народився на Іллі Пророка, і помер на свято Іллі, проживши сім десятиліть у гуцульських горах. Він не тільки знав багато казок і легенд, але й секрети народної магії. С. Пушик дуже хотів навчитися від нього замовляння від укусу гадюки, але йому довго не вдавалося це зробити, аж донька оповідача занотувала й передала фольклористу цей текст святого вечора, бо тільки перед Різдом передаються таємниці народної медицини молодшому за віком від старшого.

2. 3. 2. Казкові й міфологічні персонажі у трактуваннях фольклориста

Сьогодні повір'я ми називаємо забобонами, але в дохристиянські часи, коли люди обожнювали природу, забобон був законом. Слухаючи казку про упиря, який після смерті ходить до дівчини, не кожний знає, що в давнину, коли на війнах билися палицями та камінням, упир (опир, вампір) уявлявся людодідом з двома серцями, колір лица в час смерті – червоний. Аби позбавити його посмертної сили, в труп упиря забивали осиковий кілок, дійшла до наших днів і віра в берегинь. Зображення їхні є на рушниках, на сволоках. Пізніше людина навчилася виплавляти і обробляти метали. Спочатку метали були самородними, як метеоритне залізо. Тому люди й вірили, що їм з неба впав золотий плуг, чаша, ярмо і топір. Ще й нині в Карпатах виготовляють ритуальні топірці, підпираються ними, а на ременях носять баклаги. Колядники також носили частини плуга з ярмом, оспівували їх в гімнах-колядках як священні речі.

Наші далекі предки головного Бога неба, подібного до християнського Саваофа, називали Сварогом. Він уособлював 12 сузір'їв; тобто зодіак. Сином Сварога був Дажбог-Сонце, який відтіснив Сварога, ставши предком праукраїнців – русинів, які себе називали онуками Світлого й Трисвітлого Сонця. Знали наші предки й божество Місяця – рогатого й лисого дідька, або ж чорта. Очевидно, що його називали й Волосом – богом худоби. Від того далекого часу дійшов до нас вираз: «Пішов ти під три чорти!» очевидно, що трьома чортами називали три різні фази нічного світила. Імена богів носили й планети Сонячної системи. Сонце з планетами за рік проходило через усі сузір'я зодіаку. Наші предки вірили, що воно народилося й щороку відроджується в «домі Кози», тобто сузір'ї Козерога. Дажбога-Сонце хотів знищити лютий змії-дракон, але сина Сварога вигодувала коза своїм молоком. Молочний, або Чумацький, Шлях уявлявся тим молоком.

Стародавні легенди про народження Дажбога-Сонця трансформувалися в легенди й колядки про Ісуса Христа. Ось чому колядники в час Різдва

свят водять від хати до хати козу. Нині вона перетворилася в комічний образ. Смерть кози символізує вихід Сонця та Землі з цього сузір'я. Козу відливають водою, вона воскресає. Це означає, що Сонце-Дажбог входить у сузір'я Водоля. Рубежем між виходом Сонця із сузір'я Кози і входженням у сузір'я Водоля було свято Водохреща (Водосвяття), або Ардан (Йордан). Від 20 січня – свята Івана Хрестителя – не тільки Сонце-Дажбог, але й планети вступали в сузір'я Водоля. Посвячення йорданської води символізувало цю космічну подію. Очевидно, казка «Коза-дереза» її теж відобразила. Коза, якою володіє дід, що був дохристиянським богом, «півбока луплена». З римської міфології знаємо, що в зимову пору святкувалося свято лупенарії, коли чоловіки били жінок ременями з козячої шкіри, аби вони народжували здорових дітей. Цей звичай зберігся і в нас. Але б'ють жінок і дівчат на Великдень коло церкви, коли співають гагілок й граються в «третя зайва».

Повернемось до сюжету казки. Дід виганяє з дому рідних за те, що вони погано пасли козу. Коза обманює й діда. Він хоче її зарізати, але коза втікає й ховається до зайчикової хатки. Зайчик боїться кози, не може вигнати її – зайду, просить ведмедя. Боїться ведмідь кози-дерези. Зайчик має надію, що вижене лисичка, але та теж боїться рогатої. На допомогу зайчикові приходять тільки півень або рак-неборак, які виганяють козу-дерезу.

Якщо глянути на карту зоряного неба, то одразу ж помічаємо, що, крім сузір'я Кози, є ще сузір'я Рака, а окремі зірки називаються Лисичкою, Зайцем. Щодо півника, який виганяє лисицю, то він – символ Сонця. На протестантських церквах замість хрестів стоять півні, бо півень завжди віщує народження дня, і нечиста сила діє тільки від опівночі до перших півнів. Виходячи з цього, ми можемо висловити здогад, що міфологічна казка «Коза-дереза» служила нашим предкам посібником з астрономії. Цю ж функцію виконували й інші чарівні казки.

Під іменем Телесика ховається дохристиянський богатир Телепень. Неважко вгадати Геракла в Котигорошкові. Якщо в казці розповідається про

сон богатиря і підкидання до неба булави, то це перегукується з тим часом, коли зернина вилежується в землі, щоб зійти. Опускання в потойбічний світ, визволення братів – це, очевидно, персоніфіковане вираження врожаю. Космічне яйце, з якого постав світ, бачимо в казці «Яйце-райце». Назва яйця засвідчує, що воно райського походження. В ньому – худоба, над якою має владу змії. Так алегорично передається ідея народжуваності. Худоба врятована. За це чоловік повинен дати змієві те, що в нього є, а він не знає. Виявляється, що вдома народився син. Подарунок змієві нагадує принесення в жертву живих людей. Допомагає хлопцеві врятуватися дочка змія.

С. Пушик тут наголошував, що окремого дослідження потребує образ карпатського лісовика Чугайстра, якого називають Чугаєм, Гаєм і Чугайстрином. З одного боку – це божество, що є суперником Громовика-Перуна, покровитель худоби, охоронець пастухів і стад, танцюрист і співак, що ніколи людям зла не робить, а з другого – снігова людина. Саме такою, як цей карпатський волохатий дід, показується в різних місцевостях людиноподібна істота. Я думаю, що звичайнісінькі міфи про Бога з явними ознаками слов'янського Волоса сприймаються нині як реальна снігова людина.

Чугайстер – це земна паралель небесному священному птахові Буслові-Гайстру. Тільки, якщо бусел приносить людям дітей, то лісовий бог Чугайстрин винищує нявок (бісиць, майок, мавок), що постають зі страчених дітей. Чугайстер нагадує лісового царя Оха, який виступає учителем дітей. Але якщо Чугайстер лісовиць пече на ватрі та з'їдає їх, то Ох за допомогою вогню перетворює звичайного хлопця в чарівника. Очевидно, в дохристиянські часи цей хлопець мав якийсь ім'я, він займав певне місце в пантеоні богів або ж був героєм міфів.

Усталеним міфологічним персонажем є й Баба Яга. Якщо Баба Яга – костяна нога, то цією ногою може бути стовбур дерева. Яга – лісове божество. Чорнокнижник був колись, мабуть, Чорнонижником.

Досить часто в казках зустрічається калиновий міст, під яким богатир чатує на змія. Зрозуміло, що калина – кущ, тому з неї моста не збудуєш. Сама ж назва калини – від червоного кольору плодів, який асоціюється з каленим (розжареним) металом. Коли заходить Сонце, то на обрії часто утворюється червона смуга кольору калини й каленого заліза, що нагадує міст. Очевидно, що саме ця смуга уявлялася калиновим мостом, що веде в потойбічний світ, який у «Слові о полку Ігоревім» – називається «землею незнаємою». Саме тут богатир б'ється зі змієм.

Поєдинок зі змієм міг відбуватися ще на Золотих, Срібних або Мідних та на Залізних Токах. Такі токи виявлено насправді. Вони входили до комплексів давніх язичеських святилищ. Так у Галичі збереглися два токи. Один називається Божим. Це – давній жертovníк на скелях поблизу теперішнього села Межигірці. Під Божим Током є печера, що називається Бабиною корою. Баба, як і казковий дід, були богами. Поблизу кожного міста, яке засноване в дохристиянський час, стояли колись ідоли цієї Баби. На її честь називали населені пункти, яри, гори, криниці. Статуї Баби стояли, мабуть, на мостах, бо ще й тепер малим дітям, коли вони вперше йдуть чи їдуть до міста, кажуть, що їм доведеться на мості Бабу цілувати. С. Пушик припустив, очевидно, що наші предки цілували зображення Баби так само, як віруючі цілують ікони та статуї Матері Божої (Богородиці). Можливо, саме цю Бабу називали Ягою, бо ж веснянки-гімни й нині називаються ягівками, гагівками, магівками, ягівками.

У самому Галичі, в Городищі, був Золотий Тік. Це чимала ділянка землі, що була обведена підковоподібним валом. Очевидно, в цьому городищі стояло святилище храм, а в ньому, або перед храмом, були статуї богів.

Ближче до гір (на південь від Галича) є Мідний Тік у лісі Березина поблизу села Старі Богородчани. Легенди, топоніми, гідроніми засвідчують, що Замчиско і Мідний Тік становили єдиний комплекс давнього святилища.

Люди досі вірять, що на Мідному Току, в лісі, збираються відьми. Відьми, які часто діють у казках, були в давню добу жрицями. Це слово походить від «відати», тобто «знати». Вони знали багато таємниць, які нібито передали їм давні слов'янські боги. Ці жінки становили велику небезпеку для християнських священиків, бо вони таємно сповняли свої обряди по лісах і горах. Найчастіше збиралися на Лисих горах. Лиса гора в багатьох народів вважається могилою першолюдини – Адама. У наших предків – скіфів свій Адам називається Таргіт (Таргітай). Його згадує грецький історик Геродот. У греків було менше букв, ніж у нас, тому є підстави думати, що Тар – це Дар, а Гіт (Діт) – Дар-Дитина. На Лисих горгах страчували людей. Скажімо, Ісуса Христа теж було розіп'ято на Лисій горі – Голготі.

Переслідуючи й ганяючи, відьом християнські священики топили або спалювали, бо церква не сміла пролити людську кров. Якщо жінка впливала, то говорили, що вона – відьма, й топили; коли йшла на дно, то казали, що невинна була. Але чи так, чи інак, жінку, яка багато знала, позбавляли життя. Інквізитори ще в XV столітті написали книжку «Молот відьом», що стала посібником з винищення чарівниць, катувань. Таке відбувалося і в наших містах та селах. Згадаймо твір Г. Квітки-Основ'яненка «Конотопська відьма».

Залізний Тік був у селі Таняві Долинського району поблизу знаменитих Скал Довбуша. Очевидно, тут відбувалися поєдинки богатирів зі змієм. Подобу цього змія можна побачити в закарпатських селах і в наші дні. Колядники в час Різдвяних свят носять від хати до хати велике опудало змії, що дихає вогнем, клацає зубами, то робиться малою, складаючись у гармонію, то розтягається на багато метрів. Цю змію називають тут Шарханею. У закарпатських народних казках та в легендах часто діє змії Шаркань.

У міфах Греції такого змія насилає дружина Зевса. Він повинен знищити бога Сонця – Аполлона та його сестру Артеміду, яких народжує

Лето (Латона). Ця Богородиця на Прикарпатті називалася Коляда. Пізніше Аполлон (український Дажбог) убиває змія. На зоряному небі є сузір'я Змієносія Дракона. Саме його й обожнювали наші предки. Бабою [28; 29] вони називали сузір'я Плеяди. В час, коли Сонце і Земля з іншими планетами пересікають цей «Дім», тобто гостюють у Баби, настають теплі дні, павучки тчуть срібне павутиння, що нагадує сиве волосся. Цю пору в Україні називають бабиним літом. Богатир, що уособлює Дажбога-Сонце (його часто звуть Іваном, бо Ян – це Сонце і чоловіче начало, звідси й слов'яни), б'ється на цих токах, перемагаючи змія, який нерідко виступає в казках багатоголовим.

Багатоголовими були й деякі скульптури слов'янських богів. Так Святий Витязь (Святовит, якого помилково називають Святовидом) мав чотири голови, а Триглав був триголовим. У балтійських слов'ян зображення богів були п'яти- й семиголові, що відповідало кількості зимових і літніх місяців. У добу християнства давні наші божества були названі бісами, чортами, зміями, а, значить, колись добрі боги поробилися лихими. Змій був символом мудрості, і Перун, скажімо, теж міг перетворитися в змія. В казкових сюжетах діють різні змії. Змієм називали також райдугу-веселицю, яка нібито пила воду, блискавку, політ метеора й метеорита, комету, а також різні інші явища, які ми називаємо непізнаними літаючими об'єктами – НЛО.

Незвичайну кульову блискавку називали дідьком і чортом. Природу її неможливо збагнути й досі. Блискавка ця, що в грозу могла з'явитися навіть у приміщенні й вибухала, викликаючи руйнування й пожежі, була переважно червоною. Це дало привід і дідька уявляти в червоній свитці, як, наприклад, в одному з творів Миколи Гоголя. Кульова, або шарова, блискавка нерідко видавала звуки, що нагадували писк живої істоти-дідька. Від слова «шар» і утворилися назви: Шаркань, Шаркун, Шарокань, який згадується у «Слові о полку Ігоревім». Загибель кульової блискавки супроводжувалася вибухом великої сили та спалахом. Саме це й породило повір'я, що Громовик Перун

убиває чорта громовою стрілою. Деякі фізики вважають, що кульова блискавка – це плазма. Зрозуміло, що від високої температури обвуглювалися дерева, земля й каміння. Ось чому нерідко чуємо і читаємо, що на місці загибелі Дідька (Чорта, Змія, Диявола, Люципера) утворюється смола, попіл, що нечистий може сховатися під дерево, під коня, під людину. Тому й Перун не вибирає, куди бити.

Галицький фольклорист вважав, що «Дідько» – утворився від слова «дід» або від «дедьо» (батько). Сліди боротьби Громовика з Дідом, що міг бути Волосом-Чугайстром, бачимо не тільки в міфологічних казках, але і в піснях:

Ой ти, Діду, Діду Бабин,
 Бодай тебе Перун забив.
 Я Перуна не боюся –
 Під перину сховаюся.

Для персонажів нашої дохристиянської віри характерні метаморфози. Баба перетворюється у золотого зайця або в гадюку, що є ознакою лісового божества – Артеміди. Таку Лісовицю литовці називають Медейною. У скіфів була Медея. Цей же корінь бачимо в слові «ведмідь». Сам же ведмідь є активним героєм наших казок, як і вовк, лисиця, миша, риба та інші живі істоти. Чугайстер – ця снігова людина Карпат – має ведмежу природу. Ведмедя називають гуцули і дідом, і вуйком, і Михайлом. Це саме ім'я носить християнський архангел. Очевидно, культ цього архистратига наклався на язичеський культ Громовика або його противника Волоса, що виступав у подібні ведмедя.

Кожний фольклорний персонаж несе в собі інформацію різних часів. Так Олекса Довбуш став у фольклорі Богом Карпат, перебравши багато міфів з дохристиянської релігії. Те ж саме відбулося з образом Богдана Хмельницького, який фактично не називався Богданом. Його справжніми іменами були - Зиновій і Теодор. С. Пушик стверджував, що таким же іменем

був названий і дохристиянський витязь Данко, міф про якого чудово опрацював Максим Горький в оповіданні «Серце Данко». Данко своє серце-сонце віддає людям, які втоптують те серце в грязюку, коли вириваються до світла з дрімучого лісу.

У темних лісах казкових є криниці-джерела з цілющо-живлющою і мертвою водою. Казковою мертвою водою може вважатися та, що взимку перетворюється в сніг та лід, яка, падаючи дощем або пливучи потоком чи рікою, стоячи в криниці, озері, не сприяє росту рослин, дерев. Вона скута холодом. Перетворити що воду в живлющу й цілющу може лише відважний богатир-Сонце, який має силу й уміння доскочити конем на Складну гору, де сидить чарівна царівна. Складна гора – це крижана гора. Саме таким, як крига, буває і зимове небо, яке в міфології уособлюється в образі Гори. Тому й гори були в нас священними. Їм поклонялися так само, як і озерам, рікам, криницям, гаям, деревам, каменям. Все це ми бачимо в наших казках, і людина, яка слухає або читає казку, повинна задуматися, чому в казці діє хлопчик завбільшки з пальчик, а Котигорошко має ім'я, пов'язане з горохом? Чому казкарі кажуть, що та чи інша подія відбувалася ще за царя Гороха, коли було землі троха або ж за царя Бунька, коли ще була земля тонка? Все це не нісенітниця, а залишки колись стрункої системи, якою була релігія наших предків, а предки обожнювали весь космос-небо, землю й потойбічний світ – пекло. Погляд слов'ян на природу відбився і в наших чарівних казках-байках, частину із яких С. Пушик записав у Карпатах і на Прикарпатті.

Здавна відомо, що до доброго оповідача, як до життєдайної криниці стежка втоптана. Але з доброї криниці неможливо одній людині вичерпати всю воду та ще й тоді, коли джерела – живі. Такі джерела-криниці на малій батьківщині фольклориста називаються головицями. Нерідко вони стають головами струмків, потоків і рік. Схематично воду на мапах зображують у вигляді змійки. С. Пушик помітив, що цей образ живе і в сучасних творах, як,

наприклад, у знаменитій пісні на слова його буковинського колеги поета Михайла Ткача «Марічка»:

В'ється, наче змійка,
Неспокійна річка.

Наші предки уявляли собі, що змії живе в морі або озері. Ще й нині розказують про цих чудовиськ, яких називають ящерами або Нессі, від назви озера в Шотландії. У наших казках приховано безліч таємниць. Багато казок розповідають про скарби, але найбільшим скарбом є сама казка. С. Пушик мріяв, аби наступні покоління теж іще колись могли прийти до народних казкарів і записати від них ще невідомі дотепер сюжети цих народнопоетичних творів. Він писав, що неможливо одній людині вичерпати всю воду з криниці. Письменник бажав усім, хто читатиме його тексти, викупати свою душу в цілющій і живлющій воді нашої народної поезії і, зокрема, в казках.

2. 4. Легенди та перекази

До недавнього часу, серед українських фольклорних видань важко було знайти серію книжок, яка б у читачів користувалася більшою популярністю, як багатокнижжя «Українська народна творчість». Після «Етнографічних збірників» Наукового Товариства імені Тараса Шевченка, це, напевно, друге таке видання.

До продуктивних жанрів української народнопоетичної творчості, у наш час, безперечно належать легенди та перекази, й очевидно немає підстав говорити про їх відмирання й занепад. Це може засвідчити й великий за обсягом том народної прози «Легенди та перекази» [16], який упорядкував і написав примітки до текстів А. Л. Іоаніді. У вступній статті теоретично обґрунтував постання народних творів легендарної тематики відомий дослідник фольклору О. І. Дей.

Легенди та перекази збірника упорядник поділив на кілька циклів:

космогонічні, міфологічно-апокрифічні, топонімічні, побутові, історико-героїчні. До збірки введено найхарактерніші легенди й перекази із різних регіонів України, а також найдавніші записи, які здійснили іще літописці.

Книга «Легенди та перекази» – цінне джерелознавче видання для філологів, істориків, етнографів, викладачів та студентів вишів, а також великої когорти шанувальників народної творчості. Але при цьому С. Пушик зауважує упорядникові А. Л. Іоаніді та авторові ґрунтовної передмови О. І. Десві, який подав тут корисні поради у процесі підготовки тому, коментував розділ «Від сивої давнини та староруських часів. Стародавній Київ і Київська Русь», що історико-героїчні легенди та перекази несуть в собі величезну міфологічну інформацію, і про це варто було б ширше написати у подібному виданні.

Записуючи фольклор, а згодом працюючи над дослідженням про «Слово о полку Ігоревім» та книжкою про міфологію слов'ян, С. Пушик звернув увагу на те, що перекази про Буняка («Шолудивий Буняк» та «Бунякове замчище») [16, с. 178-179] перемішалися, мабуть, з міфами про язичницьке божество Бадняка. Бадняк зберігся в болгарській та сербохорватській міфологіях і його втіленням було різдвяне поліно, пень або гілка, які спалювали напередодні коляди. Він уявлявся старим Богом, на зміну якому народжувався молодий Божич. Отже, фольклорист мав підставу ототожнювати Бадняка із нашим Дідом (Дідухом) в українців, якого також спалювали до схід сонця на коляду. В усякому разі збереглася величезна кількість легенд, із яких чітко видно, що йдеться не стільки про хана половецького Боняка, як про божество. Легенда в записі С. Пушика «Бунякове замчище» [16, с. 179] якраз і дала йому привід протягнути ланцюжок до міфів: «Давно-давно сидів у тому городі якийсь лицар, звався він Шолудивий Буняк. І був той лицар неабиякий, навіть і тілом не такий, як повинно бути людині; мало того, що страшенно великий, ще, вибачайте, у його печінки й легке та були на версі, отак от і стреміли за плечима, такий-то

неподобний був той Буняка! Ну, жив він собі у городищі, і дуже його всі боялись; найстрашніший же він був ось через що: їв людей! Ось-таки справді їв; оце, кажуть, звелить було, щоб йому привели щонайкращого хлопця та візьме та і з'їсть!»

С. Пушик зазначив, що із цього уривку чітко видно, що йдеться про жертвоприношення язичницькому бовванові-кумиру, а не про половецького хана. Що це так, легко переконатися, якщо Шолудивого Буняка співставити із Нявками (Лісовицями, Мавками) з фольклору Карпат, які також уявляються з відкритими аж до нутрощів спинами. Письменник М. Коцюбинський, який для написання повісті «Тіні забутих предків» скористався «Гуцульщиною» В. Шухевича та іншими виданнями НТШ, своїми записами, так описав Марічку, що з'явилася привидом у вигляді Нявки: «Йшов поруч із нею й боявся пустити Марічку вперед, щоб не побачить криваву дірку ззаду у неї, де видно серце, утробу і все, як се у нявки буває» [14, с. 217]. Додаткову інформацію про Буняка, як про персонаж з міфології, подає нам легенда «Настина могила» [16, с. 178-179].

Варто іще додати, що у власних записах С. Пушика (його численних зошитах) збереглося кілька легенд про Буня і Баняка Шолудивого. Так про Шолудивого Буня розказують у с. Петрилові Тлумацького району Івано-Франківської області. Тут вірять, що він жив у печері, очима вбивав людей; а ті йому на вилах подавали м'ясо. От одного разу забили в брчку й кинули у Дністер, що може ототожнюватися з тими подіями, коли ідолів топили у воді. Сюди ж С. Пушик зараховував перекази про потоплення дзвонів та про «западання» під землю церков. Аналіз переказів показує, що знищення язичницьких храмів у сучасних оповіданнях трактується ось як: на цьому місці стояла церква колись, але вона запала під землю.

Місцями великих зборів язичників, припускав С. Пушик, очевидно, були Золоті, Мідяні та Залізні Токи, які нібито пішли під землю. Такий Тік був і в давньому Галичі. Поблизу селища Богородчани є в березовому лісі

місце, що називається Мідяним Током. А неподалік села Бубнища Долинського району Івано-Франківської області, де могло бути святилище язичників у скелях, зафіксовано переказ про Залізний Тік і Баняка Шолудивого. С. Пушик спробував піти слідами легенд «Шолудивий Буняк» і «Погонев» [16, с. 178, 180]. Тут фольклорист зауважив, що упорядник А. Іоаніді мав би виправити помилку записувача й указати, що йдеться про с. Погоню сучасного Тисменицького району Івано-Франківської області. Разом із тим він відзначив, що в цьому селі знають легенду вже не про Буня чи Буняка, а про татарів, від яких тікала дівчина й стала річкою, або ж стрічка її перетворилася в ріку Ворону.

Мотив про святу голову Бунякову, «котра котилася та тікала» переходить у легенди про Бабу. С. Пушик тут зазначив, що варто було до цього тому подати хоч дві-три легенди про Бабу, яка стає джерелом-головицею ріки. Про Бабу – персонаж міфології С. Пушик свого часу писав в «Енциклопедії Коломийщини» [28, с. 8]. Легенда «Залізна Баба» надзвичайно цікава для дослідника, але вона художньо опрацьована. Так само, як С. Пушик свого часу для публікації в газеті художньо опрацьовував записані з народних уст легенди та перекази, як, наприклад, текст «Материнські сльози» [56, с. 75]. Такі публікації також потрапили до академічного збірника «Легенди та перекази» з газети, хоча записувач міг запропонувати для друку в книзі точніший варіант.

Письменник і дослідник народнопоетичної творчості зауважив, що відгомін язичницьких вірувань можна знайти й у деяких топонімічних та гідронімічних легендах. З одного боку, давні підковоподібні городища були тими місцями, де стояли дохристиянські святилища слов'ян. Як, наприклад, на городищі у Велесневі Монастирського району Тернопільської області. С. Пушик спостеріг, що у 80-тих роках ХХ століття розкопувалося городище в Городниці Гусятинського району тієї ж області, де стояв колись Збруцький ідол. З іншого боку, фольклорист наголошував, що треба пам'ятати про слова

філософа Плінія про те, що слов'яни обожнюють свої ріки.

Народознавець звернувся до цієї теми через те, що в другій половині ХХ століття зростає зацікавленість міфологією слов'ян. Він вважав, що нове видання легенд та переказів прислужиться багатьом науковцям та письменникам, які працюють у цій царині. У зв'язку із цим, він хотів аби у книзі було вміщено хоча б одну-дві легенди про Арідника-Триюду. С. Пушик зауважив, що академік Б. О. Рибаків, досліджуючи таке божество, як Рід (Род), не звернув уваги на те, що у фольклорі Карпат зберігся такий персонаж, як Арідник, назва якого може стати ключем до розгадки Рода, як його противника. Тому він підсумував, що розділ «Відгомони первісних уявлень про Всесвіт і людину, легенди з демонологічно-апокрифічними елементами» мав би стати значно повнішим [56, с. 75].

Упродовж останніх років життя С. Пушик продовжив справу записування і коментування народних легенд та переказів українців Карпат. Він виношував ідею кількатомного видання таких матеріалів, які містять так багато золотих ключів не тільки до міфології слов'ян, але й до історії. Адже тут, окрім літописних легенд-повістей є чимало народнопоетичних творів про велетів-богатирів, про Запорізьку Січ і про опришків, про невмирущі історичні постаті, які особливо приковують увагу письменників.

Особливо це помітно в історичних романах та повістях опришківської тематики, зокрема про Олексу Довбуша (Г. Хоткевич «Довбуш», В. Гжицький «Опришки», А. Хлистова «Олекса Довбуш»), в українській художній кармелюкіані (С. Васильченко «Кармелюк», В. Суходольський «Устим Кармелюк», В. Кучер «Устим Кармелюк», В. Канівець «Устим Кармелюк», В. Гжицький «Кармалюк», В. Малик і М. Солоненко «Месник з лісу», І. Драч «Балада про Кармалюка»). Окрім того, мотиви легенд та переказів присутні у літературних творах про Т. Шевченка. Часто письменники вводять їх у контексти своїх творів, вкладаючи в уста певних персонажів. Наприклад, легенда про виникнення Чумацького воза і легенда

про сестер-близнят Сонце і Щастя використані в романі М. Стельмаха «Хліб і сіль» [1, с. 35].

С. Пушик записав кілька сотень українських народних казок, легенд та переказів переважно на теренах Івано-Франківщини, адже й сам народився й виріс неподалік обласного центру, а згодом упродовж кількох десятиліть мешкав у столиці Прикарпаття. Це тексти чарівних, соціально-побутових та казок про тварин. Подальшу увагу фольклорист зосередив на легендах та переказах, частину із яких йому вдалося оприлюднити в академічному фольклорному збірнику, а потім – в окремому виданні. Але книги видруковані обмеженим накладом і вже стали бібліографічною рідкістю. Поза тим, нам вдалося опрацювати основні сюжети топонімічних легенд, історичних переказів тощо.

Дуже важливою заслугою фольклориста було й те, що йому вдалося розшукати й вивести на світ Божий кількох талановитих оповідачів та виконавців, які переповіли унікальні тексти оповідного українського фольклору. А таке під силу тільки досвідченому народознавцеві.

Розділ 3

Приповідки у фіксаціях вченого

Дуже багато приповідок (паремій) С. Пушик зафіксував на Івано-Франківщині не тільки від Доні (Явдохи) Юрчак, а й від інших носіїв казок: Федора Галинія з бойківського села Суходіл Рожнятівського району, Івана Гараздюка з Гаврилівки Надвірнянського району, Юрка Гефка з Вікторова та Івана Микитюка з Комарова Галицького району, Федора Бельбаса із села Стриганці Тисменицького району, від матері Марії, бабусі Ганни Дзундзи з Вікторова Галицького району й від інших. Але ця збірка найкоротших народно-поетичних мініатюр – результат не тільки його фольклорних експедицій до відомих нині носіїв народних скарбів. Він впродовж більш ніж п'ятдесяти літ збирав ці перлини скрізь. Вони лунали з уст його родичів, таких незабутніх сусідів, як, наприклад, Ольга Ковальчук з Вікторова, буденна мова якої була святочно сподоблена різними приповідками, хоч ця жінка працювала простою колгоспницею. Там, на Качалівці, як називали у цьому селі той куток, де стоїть її хата, багато літ на стовпі гніздилися бузьки-лелеки. У ньому щороку виводилися бусята, що наприкінці літа відлітають до серця африканського континенту, а в березні повертаються із Зімбабве чи Кенії назад в Україну, де бездітні жінки просять їх принести їм хоча б одне дитячко, і те прохання називається по-їхньому приповідкою, а по-грецьки паремією.

Тут, саме в рідному селі С. Пушик збагнув, що з усіх жанрів українського фольклору найдавнішими й водночас невмирущими є найкоротші жанри: коломийка, загадка, народна усмішка, приповідка (прислів'я та приказка). Анекдоти, примовки, народні прикмети були завжди. Вони народжуються й сьогодні, так що його фольклорна праця нагадує збирання колосків на широкому полі або збирання знахарем цілющої роси на цілющих травах.

Неможливо охопити весь отой безмір, на якому фіксувалися українські приповідки. Грецький історик Геродот зробив перші записи фольклору і на території сучасної України ще у V столітті до нашої ери, називаючи край між Дунаєм і Доном Скіфією, а населення скіфами, сколотами, неврами, будинами тощо. Приповідки бачимо в найдавніших наших літописах, що ввійшли до Іпатіївського списку, а це – «Повість временних літ», «Київський літопис», «Галицько-Волинський», що відзначаються особливою поетичністю. Перші блискітки українських паремій знаходимо в «Молінні Даниїла Заточеника», «Слові о полку Ігоревім», які, як сміливо припускав С. Пушик, міг написати князь Володимир Ярославич Галицький, в «Слові о погибелі землі Руської» та інших. Безперечно, що колись існували рукописні збірки народного мудрослів'я, але вони загинули, як кануло в Лету багато інших книг. Ми нічого не знаємо про Віщого Бояна Бореча, Велесового внука, але, як стверджував фольклорист у своїй дисертації, за вкрапленнями в текст «Слова» бачимо, що перший поет використовував народні приповідки й сам він створював афоризми, називаючи їх припівками: «Ні хитру, ні горазду, ні птицю горазду суда Божія не минути». Виходить, що приповідка в творі, що виконувався під супровід гуслів, була припівка.

Письменник стверджував, що автора «Слова о полку Ігоревім» можна назвати другим нашим великим поетом, але першим літературознавцем і фольклористом, етнографом, релігієзнавцем, істориком, бо ж він з першого рядка радиться з слухачами й читачами, як йому почати свій твір, чи за билинами його часу, чи за задумом Бояна. Він вважав, що колись слово боян могло означати те ж саме, що нині – поет, бо ж бай – поетична примівка-замовляння й носій та виконавець цих творів. Теж бай, баїльник, а казка байка. Новітній співець, що створив твір про Ігорів похід продовжив традицію, що йшла від Віщого Бояна. Його «Слово», яке можна тлумачити ще як «Міф про Ігорів похід», бо ж міф з грецької перекладається як слово, теж сипле приповідками.

Відомо, що першим записувачем прислів'їв і приказок був відомий український поет другої половини XVII ст. Климентій Зіновіїв. Він записував народні афоризми, щоб використовувати в своїй творчості, але згодом прибрав до рук писану невідомим збірку «Приповісти (або теж прислов'я) посполитіє...», куди увійшло 1560 приповідок. Зіновіїв, якого І. Франко хотів бачити під прізвисьмом Трясця, уже був у кращому світі, коли О. Павловський у «Грамматике малороссийского наречия» (1818) надрукував велику добірку українських прислів'їв та приказок. Через чотири роки Д. М. Княжевич у Санкт-Петербурзі видав книжкою «Полное собрание русских пословиц и поговорок» (1822). С. Пушик помітив, що сьогодні, коли ми читаємо заяву М. Цертелева, що той зібрав усе, що можна було зібрати, в той час, коли до своєї книжки включив аж дев'ять дум і пісню, коли подібну заяву винесено в заголовок книжки прислів'їв і приказок Д. Княжевича, важко втриматися від іронічної посмішки, але перші так думали. Зібрати 5365 зразків приповідок для Д. Княжевича було подвигом. Згодом І. Котляревський подав свої прислів'я для збірки І. Снегирьова «Русские в своих пословицах», що склали чотири книги, а згодом були | ще дві - «Русские народные пословицы и притчи» та «Новый сборник русских пословиц и притчей». Серед майже десяти тисяч золотих намистин знаходимо багато українських.

Сьогодні можна перелічити велику когорту збирачів прислів'їв і приказок, бо майже кожен літератор звертався до них, як спраглий до цілющої роси. Серед них варто назвати і Г. Сковороду, і П. Гулака-Артемовського, і П. Білецького-Носенка, і Г. Квітку-Основ'яненка, і Л. Боровиковського, і А. Метлинського, і В. Забілу, і М. Шашкевича, і Я. Головацького, і І. Вагилевича, і І. Срезневського, і М. Максимовича, і братів Бодянських, і М. Костомарова. Маленьку добірку цих народнопоетичних творів свого часу зібрав і надрукував Т. Шевченко в

«Букваре южнорусском (СПб., 1961), але його оригінальні твори вказують на те, що з народної криниці він черпав паремії постійно.

Дослідникам впадає в око й збірка В. Смирницького «Малороссийские пословицы и поговорки» (Харків, 1834), що була першим виданням 607 мініатюр, але вона мала потужний вплив і на наддніпрянців, і на галичан. Через сім років Г. Ількевич видав у Відні вчетверо більше (2715 зразків) українських паремій «Галицькі народні приповідки». Окремі добірки видрукував Л. Боровиковський, Я. Головацький. М. Закревський у другому томі «Старосветского бандуриста» надрукував майже 4000 мініатюр під заголовком «Малороссийские пословицы, поговорки, загадки и Галицкие приповедки». Великою подією був вихід збірки М. Симонова «Українські приказки, прислів'я і таке інше» (1854). Своє прізвище він подав як псевдонім Номис, прочитавши його справа наліво, відкинувши перші дві літери. Але вже тоді першим мало б стояти прізвище О. Марковича, бо саме він був збирачем більшості цих паремій. Помітними були збірки й інших фольклористів: І. Манжури «Приказки, прислів'я і таке інше» (Харків, 1890), М. Костомарова «Нова збірка малоруських приказок, прислів'їв, примовок, загадок і замовлянь» (Одеса, 1890). Публікували свої окремі записи Б. Грінченко, В. Гнатюк, але найкращим виданням був шеститомник І. Франка «Галицько-руські народні приповідки», що виходили в «Етнографічних збірниках» Наукового товариства імені Тараса Шевченка у Львові упродовж 1901-1910 років, а в наш час перевидані Львівським національним університетом імені Івана Франка у трьох томах (2006-2007).

Чимало збирачів приповідок було в ХХ столітті. Записи друкувалися в газетах, часописах. Чимало вчених досліджували прислів'я й приказки. В так звану радянську добу найбільше паремій зібрав уродженець села Ілемня Рожнятівського району Івано-Франківської області, випускник Чернівецького державного університету, доктор філологічних наук, завідувач відділу фольклористики, а далі – провідний науковий співробітник Інституту

мистецтвознавства, фольклору та етнографії імені Максима Рильського М. М. Пазяк разом із С. В. Мишаничем уклав книгу «Українські народні прислів'я та приказки», що побачила світ у видавництві «Дніпро» в бібліотеці «Народна творчість» (1984). Він написав передмови і для цього видання, і для академічного тритомника «Прислів'я та приказки» (К.: Наукова думка, 1989, 1990, 1991), які впорядковував. Професор був одним з найглибших дослідників цього жанру, захистивши докторську дисертацію, на основі якої вийшла його монографія «Українські прислів'я та приказки» (К.: Наукова думка, 1984). Уже по смерті М. Пазяка, його донька Надія оприлюднила четвертим виданням збірку «Українські приповідки, прислів'я і таке інше» з писемних пам'яток.

На Прикарпатті тривалий час збирав фольклор М. Буджак, який самотужки видав книжку записаних власноруч прислів'їв і приказок.

Більше ніж півстоліття йшов С. Пушик до цього видання «Приповідок» [27]. Вона народжувалася нелегко. Спершу не розраховував на наукове видання й фіксував, де й від кого занотована та чи інша паремія, але у збірці найбільше записів з Івано-Франківщини. Колгоспні поля, ферми, пасовища, контори, де він працював, студентські гуртожитки, військові казарми, полонинські стаї й лісорубські гуртожитки, автобуси, поїзди, літаки, кораблі, журналістські відрядження, виїзди з членами Клубу творчої інтелігенції, головою якого був письменник понад півтора десятиліття, поїздки на Дні літератури (так звані виступи літераторів у різних містах і селах), фольклористичні експедиції – ось джерела цієї книги народного мудрослів'я. Народознавець побував майже в усіх населених пунктах Карпат, Прикарпаття й Закарпаття, на Буковині, Поділлі й Опіллі; в усіх областях республіки, майже в усіх республіках СРСР і майже з кожної поїздки привозив почуті з уст українців приповідки. Побував у багатьох зарубіжних країнах. Траплялося й таке, що паремії фіксував від українців Канади,

Польщі, Словаччини, США, Румунії. За півстоліття їх назбиралося дуже і дуже багато.

Варто пригадати, що найкоротші й найдавніші, найпоетичніші й найновіші мініатюри він почав фіксувати ще школярем. Це було домашнє завдання від незабутньої вчительки української літератури. Без допомоги бабусі, матері не обійшлося. На той час С. Пушик уявляв себе не літератором, але астронавтом (адже тоді іще слова «космонавт» не знали), і тільки згодом перемогла мрія стати журналістом і письменником, хоч вимушено довелося закінчувати сільськогосподарський технікум (нині це коледж), працювати рахівником і старшим економістом, продовжувати навчання в університеті, де студіював бухгалтерський облік та економіку. Та вже будучи солдатом-ракетником, молодий письменник став студентом Літературного інституту імені О. М. Горького в Москві, де фольклор і етнографію у них викладав професор В. Сидельников, що дуже схвально поставився до його багаторазового «ходіння в народ», коли ознайомився із польовими матеріалами прикарпатця.

Саме журналістиці він завдячував, що пірнув у народнопоетичне море, і саме носії усного образного слова, яких народознавець відкривав у Карпатах і на Прикарпатті, зробили його знаним фольклористом. А ще завдячував долі, що в дуже нелегкий час брежнєвщини й андроповщини фольклористичні експедиції були для нього свіжим подихом і ковтком джерельної води. А до того Хрущовська «відлига» дуже освіжила засоби масової інформації. Велика армія журналістів, що вийшла з-під сільських стріх, на сторінки газет і часописів принесла живе слово. Журналісти навчали премудростей газетних і літературних жанрів так званих робітничо-селянських кореспондентів або дописувачів, позаштатних кореспондентів, до яких належав і С. Пушик, наголошуючи на збагаченні живою мовою, використанні прислів'їв, приказок. У багатьох матеріалах зблискували перлини цих жанрів, що робило їх читабельнішими.

На Західній Україні такі жанри, як прислів'я й приказки були малозрозумілими для простолюду. Тут жило й живе об'єднуюче – ПРИПОВІДКИ, тому в шкільні роки в ньому йшла постійна боротьба, чому він мав відмовлятися від батьківської назви й сприймати книжну і навпаки – чому галичани не сприймають літературні назви народних афоризмів. Серце С. Пушика пережило неабияку радість, коли до рук потрапило кілька збірників Наукового товариства імені Тараса Шевченка, де було опубліковано понад 31000 галицько-руських народних мініатюр, які упорядкував Іван Франко. Частину цього скарбу Великий Каменяр записав власноруч. У передмові до першого тому Титан Праці зазначив: «Збирати та записувати всякі матеріали з уст народа – казки, пісні, приповідки, образові речення, порівняння, прокляття, заклинання, мудрування та поодинокі слова я розпочав іще в гімназії». І. Франко був і залишився на все життя його незмінним учителем, а він – його вірним і вічним учнем, що в юності вирішив продовжити справу свого Учителя.

Ставши на журналістську та письменницьку стежу, С. Пушик серйозно став займатися етнографічною й фольклористичною працею, ще не думаючи про те, що це дасть змогу глибоко зануритися в дослідження «Слова о полку Ігоревім», «Моління Даниїла Заточеника», що згодо захистить кандидатську дисертацію на тему: «Слов'янська міфологія і «Слово о полку Ігоревім», що викладатиме слов'янську міфологію, фольклор та етнографію в Київському та Прикарпатському національних університетах, а також у національному університеті «Києво-Могилянська академія», а далі – три роки підряд буде головою Державної екзаменаційної комісії у Львівському національному університеті імені Івана Франка, членом спеціалізованої вченої ради із захисту дисертацій.

Фольклорист спершу фіксував народні перлини з тим, щоби використовувати їх у своїх творах, але за десятки літ те, що, думалось, знадобиться для новел, повістей, романів і п'єс, стало справжнім багатством.

«Багатотомний» щоденник С. Пушика, що охоплює три сотні томів (200-сторінкових книг), – це ще й фольклорна збірка. Приповідок записалося так багато, що потрібно було якось їх впорядкувати. Спершу із записників переносив до товстого зошита. За першим зошитом заповнився другий, третій, бо не було й днини, щоб під час ранкової гімнастики, прогулянки довкола озера, купання, «шпацерування» по місту чи відвідин редакцій, хтось не подарував прислів'я чи приказки. Дуже скоро сотні людей знало, що його дуже цікавить мудре народне слово. Відвідини міських ринків теж нагадували фольклорні експедиції, які продовжувалися майже до останніх днів життя. Знайомі й незнайомі носії фольклору співали й колядували С. Пушику, розказували анекдоти й легенди, дарували невідомі прислів'я й приказки. Окрім того, за тривалий період було зафіксовано немало приповідок із уст друзів і колег. Скажімо, викладач і поетеса, колега С. Пушика, Ольга Слоньовська щотижня згадувала народні афоризми своїх батьків і переповідала їх письменникові, а до них додавала й ті, що почула в маршрутці, автобусі, потязі. Цей фольклористичний досвід для неї пригодився. Варто згадати, що в подальшому вона разом із колегою Є. Пасічником стала співавтором підручника з української літератури для 5 класу, один із розділів якого називається «Прислів'я та приказки». Тут подано більше ста паремій і 23 народні прикмети про погоду [21, с. 100-106].

За півстоліття С. Пушик записав приблизно 15 тисяч прислів'їв і приказок, а коли додати повір'я, тости, побажання, віншуванки, прозиванки, прокляття, обертини, то це число зросте до 20 тисяч одиниць. Звичайно, коли записувач впорядковував цей том народних перлин, то йому довелося відсіяти щонайменше півтори тисячі загальновідомих приповідок, але, ідучи за Іваном Франком, він не став вилучати сороміцькі паремії, бо їх теж потрібно вивчати. Деякі стійкі словосполучення вражають яскравою образністю, довершеною римою, таким чином збагачують український

словник, несуть у собі таку інформацію, яку звичайно неможливо почерпнути більше ніде.

Для наукової публікації було відібрано понад 12800 приповідок.

Та С. Пушик зазначав, що зафіксувати приповідку – це тільки половина справи. Не менше старань і часу треба затратити на впорядкування й класифікацію фольклорного матеріалу. На сьогоднішній день, у сучасній українській фольклористиці вже існує п'ять принципів групування паремій за певними підходами: алфавітний, тематичний, опорно-гасловий, історико-тематичний та структурний. Фольклорист вибрав найдавніший, алфавітний принцип, яким скористався ще Климентій Зиновійв, хоча розумів його недоліки, бо інколи одне слово примушує варіантне прислів'я чи приказку подавати як і основне. З цим він майже впорався, наполегливо працюючи за комп'ютером. Але алфавітний принцип має ряд переваг, коли шукаєш потрібне прислів'я чи приказку на уроках у школах, ліцеях, гімназіях, спеціальних середніх навчальних закладах чи семінарських заняттях у вищій школі, працюючи над художнім чи літературним твором, пишучи доповідь чи промову, газетну статтю.

«А кулеша – до молока, пироги – до смальцю» [27, с. 14].

«Баба з воза – кобилі легше» [27, с. 18].

«Василь бабці – рідна тітка» [27, с. 36].

«Голодній кумі все їда на умі» [27, с. 65].

«Дай дурневі макогона, то він і вікна поб'є» [27, с. 71].

«Ескулапу треба на лапу» [27, с. 94].

«Є драбина – вверх і вдолину» [27, с. 94].

«Живуть, як сірники в коробці» [27, с. 97].

«Загинув ні за цапову душу» [27, с. 101].

«І кума шкода, і меду жаль» [27, с. 119].

«Їж з голоду, люби з молоду» [27, с. 123].

«Йде не за красу, а за розум» [27, с. 125].

«Кінь волови не пара» [27, с. 130].

«Ліпше два рази подумати, ніж раз сказати» [27, с. 149].

«Малі діти попід стіл, а великі по голові» [27, с. 157].

А ще С. Пушик прикинув, що йдучи за М. Номисом чи І. Франком, змушений буде ці приповідки видавати в кількох книгах, а на це він не мав ані часу, ані здоров'я, ані грошей, а сподіватися на те, що знайдеться новітній Симонов-Номис, письменник не міг. Неправда, що рукописи не гинуть і не горять. Якби не сто примірників видання Номиса, то на нинішній день ми б, можливо, не знали, що була така збірка, що прислів'я й приказки записував не Номис, який зажив великої слави, як фольклорист, а О. Маркович та інші збирачі. Цілих дев'ять літ із життя І. Франка пішло на видання шести томів «Галицько-руських народних приповідок». С. Пушик зауважив, що сюди треба додати ще й літа, які затратив І. Франко на збирацьку працю, а це змусило його задуматися над тим, чи встигне він видати десятки томів інших фольклорних матеріалів, що зібрані за півстоліття. Все, як мовиться, в Божих руках, та він завжди пам'ятав, що вік аркуша паперу довший за людський.

На сьогодні він віддав народові [61] те, що той творив і розсипав по світу, що могло забутиися й пропасти, а фольклорист підняв і пошанував. С. Пушик планував видати у кількох томах усі паремії, які створив наш народ за багато віків, а фольклористи все це зафіксували, зберегли й опублікували або зберігають у рукописах. Залишилися, щоправда, неоприлюдненими ті приповідки, які він ще встиг записати в останні роки життя, бо не було й дня, аби вони, вилетівши немов бджоли з вуликів з уст нашого народу, не прилітали до нього й не сідали на біле поле його записника чи не перелітали на комп'ютер, що теж нагадував великий вулик.

Розділ 4

Методичні рекомендації щодо вивчення прислів'їв та приказок у 5 класі

Метою заняття присвяченого вивченню прислів'їв та приказок українського народу є ознайомлення учнів з давніми уявленнями про такий складний і цікавий довколишній світ і його неоднозначна оцінка у стійких народних висловах. Така мета передбачає також демонстрацію мудрості й краси цього жанру української народнопоетичної творчості, а також розвивання образного і логічного мислення, виховання адекватного шанобливого ставлення до мудрості й кмітливості представників українського етносу.

Для глибокого й свідомого засвоєння цієї теми ми б запропонували учням одразу три підручники з української літератури для 5 класу на вибір:

1. Раїса Мовчан. Українська література: Підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів. К.: Генеза, 2005 [17].
2. Євген Пасічник, Ольга Слоньовська. Українська література: Підручник для 5 класу. К.: Освіта, 2002 [21].
3. Оксана Івасюк, Ніна Гуйванюк, Валентина Бузинська. Українська література: Підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням мовами національних меншин. Львів: Світ, 2005 [5].

Варто також залучити до розгляду дітей двотомне видання В. Плав'юка «Українські приповідки» (Едмонтон, 1996) [26], у якому прислів'я та приказки подано із поясненнями змісту. Це набагато спростить розуміння дітьми значення тих чи інших паремій. А це – важливо!

Українські прислів'я і приказки належать до малих жанрів усної народної творчості. І хоча ці твори короткі, всього лише на один-два рядки, але вони мають усі ознаки і особливості справжнього національного мистецтва. У цих виразах відображена багатовікова мудрість нашого народу, увесь практичний досвід трударів у різних сферах людської діяльності, тонко

і сповна розкрито різноманітні явища життя суспільства і довколишньої природи, передано людське горе і радість, її мрії і прагнення або наміри.

Наші прислів'я виникли дуже давно. І як відображає їх назва, в житті вони постійно вживаються при слові, при спілкуванні, відповідно набираючи в кожному окремому випадку певного значення.

Паремії (прислів'я і приказки) як жанр усної народної творчості, згідно шкільної програми, починають вивчати у 5 класі середньої загальноосвітньої школи. Та фактично із цим фольклорним видом українські школярі практично знайомляться ще в початковій школі.

Предметне вивчення прислів'їв і приказок саме у 5 класі може викликати певні труднощі. Адже діти 10-11 років ще не мають достатнього життєвого досвіду. Це може стати на перешкоді аби сповна збагнути глибину певних філософських узагальнень, які містять у собі прислів'я і приказки. Учням не завжди легко зрозуміти пряме та переносне значення, афористичність цих стійких народних висловів. Тому вчителю треба неодмінно шукати шляхи і методи, що допомагають більш глибокому й усвідомленому сприйняттю «згустків» крилатої народної мудрості.

Висловлюючись про неабияке навчальне і виховне значення прислів'їв, К. Д. Ушинський свого часу відзначав таке: «Народні прислів'я мають значення при початковому навчанні рідної мови, по-перше, своєю формою і, по-друге, своїм змістом.

За формою - це животрепетний вияв рідного слова, що вилетіло безпосередньо з його глибокого джерела - вічно юної душі народу.

За змістом наші прислів'я важливі для початкового навчання тим, що в них, як у дзеркалі, відбилося народне життя з усіма своїми мальовничими особливостями. Можливо, нічим не можна так ввести дитину в розуміння народного життя, як пояснюючи їй значення народних прислів'їв».

Це саме можна сказати і про українські прислів'я та приказки.

На першому уроці учні знайомляться з особливостями прислів'їв та

приказок як видів фольклору, з прямим і переносним значенням їх змісту, тематикою прислів'їв.

Приступаючи до вивчення прислів'їв, постараємося насамперед активізувати знання учнів. Адже вони мають уже деякий досвід у вживанні прислів'їв, ще в початкових класах, училися застосовувати прислів'я до певних випадків життя, знають прислів'я про працю, про любов до вітчизни, про вади людського характеру і т. д.

Оскільки під час вивчення казок учні розглядали й прислів'я, думки яких так чи інакше співзвучні з ідейним змістом казки, перевірка домашнього завдання попереднього уроку безпосередньо підводить до нової теми.

Можна почати розповідь про якийсь випадок з життя класу, про якусь пригоду і завершити її прислів'ям, що розкривало б суть цього випадку чи пригоди. Можуть бути й інші варіанти вступної бесіди до нової теми.

Навівши кілька прикладів прислів'я, з'ясувавши їх зміст, даємо за підручником визначення, що таке прислів'я, і зупиняємося на тих особливостях побудови, які допоможуть учням пізнати прислів'я, відрізнити його від приказки.

Відзначимо, що цей маленький поетичний твір складається лише з одного речення, яке може бути простим або складним. Ось приклад прислів'я, яке граматично є простим реченням: «За праве діло стій сміло». Або: «Кожному мила своя сторона».

А от приклад прислів'я, побудованого як складне речення: «Праця чоловіка годує, а лінь марнує». В цьому вислові протиставляються праця і лінь. Загалом це складне речення виражає народну думку про значення праці для людини, про шкідливість лінощів.

У бесіді діти називають ще кілька прислів'їв на цю тему: «Менше говори, більше роби», «Щоб рибу їсти, треба в воду лізти», «Не лінуйся рано встати, а соромся довго спати», «Бджола мала, а й та працює».

Відомо, що приказка є близькою до прислів'я. «Повне» прислів'я

відображає узагальнені факти, а приказка тільки конкретизує ті ж самі факти, відзначає окремі явища. Так, наприклад, «Собака на сні» – приказка, «Собака на сні: собі не гам і другому не дам» - прислів'я. Приказка – окремий образний вислів, незакінчене речення, а прислів'я – завжди закінчена думка, певне міркування, висновок. «Гнатися за двома зайцями» – приказка; «За двома зайцями поженешся – жодного не наздоженеш» - прислів'я; «Найшла коса на камінь» – приказка, «Найшла коса на камінь: коса не втне, камінь не подасться» – прислів'я.

Якщо учитель наведе деякі зразки приказок і запропонує своїм вихованцям порівняти їх із прислів'ями, то вони самі знайдуть різницю між цими фольклорними видами, і точно наочно переконаються, що прислів'я містить завершену думку, а приказка – лише частину міркування, щось недосказане, не закінчене, не повне.

Звичайно, що тут дуже важливо звернути увагу дітей на повчальний зміст прислів'їв, якого не мають приказки. Приказка не повчає, не дає поради, а вживається лише для того, щоб підсилити мову, надати їй особливої виразності, влучно сказати про якусь подію чи поведінку людей, їх характери. Коли ми говоримо про когось, що він «чужими руками жар загрібає», то цим вказуємо, що така людина любить користуватись чужою працею, прагне, щоб за неї хтось безкоштовно працював на її благо.

У змістовній бесіді з цього приводу вчитель вказує на таку характерну рису прислів'їв, як їх здатність швидко змінювати свій зміст в залежності від застосування у розмовній чи писемній мові. Педагог пояснить учням, що більшість прислів'їв можуть вживатися у двох значеннях – прямому і переносному. Наприклад, прислів'я «Під лежачий камінь вода не тече» у прямому значенні є результатом спостережень за каменем і водою. Переносне ж значення цієї паремії значно ширше: хто лінивий і бездіяльний, той нічого не доб'ється у своєму житті..

До прикладу, прямий зміст відомого змалку прислів'я «Любиш їздити –

люби і санки возити» повністю зрозумілий дітям без пояснень, а в переносному значенні воно може вживатися тоді, коли хочуть підкреслити наступну думку: треба любити не тільки результати якоїсь важкої праці, але й саму працю. Тоді й буде результат.

Досвідчений учитель може навести для закріплення матеріалу ще кілька прислів'їв, побудованих на переносному значенні слова. Наприклад: «Не той друг, хто медом маже, а той, хто правду каже». Вдумливо коментуючи разом з учнями це прислів'я, вчитель має пояснити, що тут не мається на увазі ні мед, ні взагалі солодощі, якими частує одна людина іншу, а однозначно розуміється, що «солодкі» – це приємні, але неправдиві слова, яким не варто вірити. Далі можна запропонувати учням самим розтлумачити переносне значення таких прислів'їв: «Дружній череді вовк не страшний», «В гурті і каша їсться», «В гурті й солону з'їдять». Добре подумавши, учні справедливо скажуть, що тут йдеться не про череду і не про кашу, а про силу згуртованих людей, яким не страшні ніякі вороги, ніякі труднощі, ніякі випробування.

Іноді зустрічаються прислів'я, які вживаються тільки в прямому значенні («Сам пропадай, а товариша з біди виручай», «Злий чоловік зліший вовка», «Добре роби, добре й буде»), інші - лише в переносному («Куди кінь з копитом, туди й рак з клешнею», «Що комар, то й сила», «Кобила з вовком мирилась, та додому не вернулась»).

Та якщо прислів'я вживається в переносному значенні, то воно звичайно може мати багато різноманітних застосувань. Так, наприклад, прислів'я «Який стук, такий і гук» цілком правильно буде вжите й тоді, коли одна людина зробила добро іншій, яка потім відплатила добром своєму благодійникові; і тоді, коли одна людина зробить зло іншій і ця інша – помститься за свою кривду.

Ініціюючи спостереження учнів за змістом прислів'я, учитель вкаже на їх надзвичайно багату і різноманітну тематику. В них відбито все, що народ

думав упродовж тривалого часу про громадське життя, про працю, сімейні стосунки, побут, про трудове і морально-етичне виховання. Український народ здавна високо цінує правду, справедливість, засуджує різноманітні людські недоліки і вади, викриває ледарів, невігласів, хабарників, злодіїв. Суспільство створило також чимало прислів'їв і суто політичного змісту, про панів, царів, чиновників та інших гнобителів трудящих мас: «Коли б не пан, то не був би й мужик голоштан», «Бідному з багатим судитися, то краще в морі втопитися», «Сильні та багаті рідко винуваті».

Чимало прислів'їв та приказок виражають любов до батьківщини, пошану до праці, почуття дружби, підкреслюють важливість знань, освіти. Саме тут учитель може використати розгорнутий плакат з прислів'ями, згрупованими тематично, пропонуючи учням прочитати їх та доповнити відомими їм прислів'ями на ці та інші теми.

Це можуть бути паремії про батьківщину: «Рідний край – земний рай», «Кожному мила своя сторона».

Про користь праці: «Вперта праця все перемаже», «Щоб мати, треба працювати», «Робота і мучить, і кормить, і учить».

Про важливість дружби: «Дружба та братство дорожче багатства», «Друзі пізнаються в біді», «Сам пропадай, а товариша з біді виручай».

Про доцільність навчання: «Гарно вчити того, хто хоче все знати», «Книжка мовчки все розкаже».

Про численні людські вади: «Сердите не буває сите», «Лукавий чоловік на словах любить, а ділом губить», «Надувся, як сич на мороз».

Додому даємо завдання прочитати прислів'я та приказки, вміщені в підручнику, і виконати завдання до них № 1-4.

Наступний урок із цієї теми відводиться для глибшого вивчення змісту й форми прислів'їв. Докладніше треба зупинитися на особливостях мови прислів'їв, на їх пізнавальному й виховному значенні. Треба дати учням можливість повправлятися в застосуванні прислів'їв до різних випадків

життя.

На відповідному уроці вже немає нових для учнів понять. Це дає можливість приділити більше уваги перевірці засвоєних знань. Перевірка домашнього завдання за матеріалом минулого уроку тісно пов'язується із змістом нового уроку. Учні зачитують прислів'я і приказки, які вони записали своїх від бабусь, матерів і знайомих, пояснюють їх зміст.

Зазвичай вивчення художніх засобів прислів'їв слід проводити в єдності з їх змістом. Особливу увагу під час аналізу треба звернути на мудрість, повчальність, образність народних висловів, на їхню мову.

Здавна відомо, що українські прислів'я та приказки містять у собі поради або повчання і мають велике суспільне значення. Виражаючи народну мудрість, відбиваючи суспільно-трудовий досвід, вони яскраво відображають і боротьбу народу за своє соціальне і національне визволення. У прислів'ях народ сміливо висловлює своє негативне ставлення до експлуататорів усіх рівнів. З деякими такими прислів'ями учні зустрічалися під час вивчення казок. Тому можемо навести ще кілька відповідних творів: «Бідний з праці аж рветься, а багатому черево дметься», «Казав пан: «Кожух дам», та й слово його тепле», «То пани, а ми люди».

Зазвичай, добре підсилює ідейну спрямованість прислів'їв засіб протиставлення: «Бідний піт ллє, а багатий його кров п'є», «Бідняк робить, а багачеві родить», «Пан скаче, а хлоп плаче». Таким протиставленням прислів'я розкриває різкі соціальні контрасти.

Задля можливості показати учням влучність, виразність, ритмічність прислів'їв, можна взяти такі зразки: «Хочеш їсти калачі – не сиди на печі», «Хто рано підводиться, за тим і діло водиться», «Треба нахилитись, щоб з криниці води напитись», «Хто рано встає, тому Бог дає», «Хто першим устав, той штани вбрав».

Під час бесіди учитель запитує учнів, про що говориться в наведених прислів'ях. Діти зазвичай відзначають, що народ у цих висловах підкреслює

важливість праці, необхідність створювати людські блага. Далі за завданням учителя учні встановлюють, чому прислів'я можуть звучати як вірші. Вони практикуються знаходити співзвучні слова: калачі – печі, підводиться – водиться, нахилитись – напитись, встає – дає, устав – вбрав.

Учитель підсумовує, що будова прислів'їв відзначається симетричністю, поділом на частини, що римуються між собою: «Де багато пташок, там нема комашок». Така милозвучність прислів'їв допомагає легше запам'ятовувати їх і виголошувати.

Треба наголосити, що мова прислів'їв відзначається стислістю, лаконічністю; тут не тільки немає багатослів'я, але часто свідомо випускаються окремі члени речення, необхідні в звичайній розмовній мові: «Знає кума – знає півсела», «Бочка меду – ложка дьогтю».

На завершення варто звертати увагу на правильну граматичну побудову прислів'їв, що відповідає вимогам літературної мови. Дуже виразні в прислів'ях і приказках порівняння: «Шануй учителя, як родителя», «Носиться, як курка з яйцем».

Тут специфіка поетичної мови залежить від того середовища, в якому виникло прислів'я. Це відображення, наприклад, селянського побуту: «Взявся за плуг – не оглядайся назад»; козацького: «Степ та воля – козацька доля»; ремісницького: «Коваль клепле, доки тепле».

Планові спостереження за художніми особливостями прислів'їв проводиться на уроці весь час. При всякій нагоді повинен бути розкритий смисл втіленого в прислів'я образного вислову і те почуття, яке воно несе в собі. Прислів'я шліфувались упродовж багатьох віків, і це зумовило досконалість їхньої форми.

Філолог-учитель з'ясовує питання, як склалися прислів'я, як вони поширювалися в народі.

Треба наголосити, що народні прислів'я та приказки виникли так, як і інші уснопоетичні твори. Прислів'я колись могло бути складене однією

людиною під час праці або відпочинку, але ім'я її забулося, тому й залишилось невідомим. Сам же вислів почали повторювати інші люди, щось у ньому змінюючи. Так прислів'я мають колективного автора. Але за їх змістом можна здогадатись, в якому середовищі вони виникли. Приклади ми вже наводили вище. Та завжди творцями прислів'їв були широкі трудящі маси. Учням буде не без цікавості почути деякі відомості про записи прислів'їв і приказок, їх видання.

Учитель покаже учням збірки прислів'їв та приказок, які він приніс на урок. Важливо, щоб учні переконались, що збирання прислів'їв – серйозна справа, над якою працює багато людей, громадських і наукових установ.

Постійно читаючи й пояснюючи прислів'я, діти засвоюють звучання цих творів, вчать правильно вимовляти їх, використовувати в усній і письмовій мові. Не зайвим буде запропонувати учням кілька ситуацій, до яких вони повинні підібрати прислів'я, наприклад, людина, яка оволодіває знаннями, озброюється ними, набуває могутньої сили, їй не страшні ніякі труднощі.

Запитання:

– Яке прислів'я можна було б застосувати до сказаного?

Подумавши, учні наведуть приклад з підручника: «Хто знання має, той і мур зламає».

Далі можна запропонувати учням назвати якесь прислів'я і навести конкретний життєвий випадок, до якого це прислів'я може бути доречно вжитим.

Можна спробувати порівняти деякі українські прислів'я та приказки із певними відповідниками в інших народів світу. Але треба сказати дітям, що прислів'я дослівно не перекладаються іншою мовою, тому треба шукати завжди відповідника за змістом. Візьмемо для порівняння кілька прикладів: «Вночі всі корови чорні» – «Ночью все кошки серы»; «В нього руки на всі штуки» – «На все руки мастер»; «Нема приповідки без правди» – «Пословица

не мимо молвится».

На цьому уроці знайомимо учнів з прислів'ями, складеними в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття. У підручнику вони подаються на с. 187, с. 222. Народ влучно висловлює в них свої оцінки явищ і подій, які відбуваються у нашому житті, свої моральні переконання і свої ідеали. Наведемо зразки прислів'їв про мир: «Сила миру не в зброї, а в людях доброї волі». Запропонуємо опрацювати прислів'я за підручником.

На закінчення учитель підсумує сказане і підкреслить той факт, що письменники завжди широко використовували прислів'я у своїх творах.

Вдома учні прочитають статтю підручника «Про прислів'я», продумають відповіді на запитання на с. 187 і 222.

На домашнє завдання можна запропонувати нехай діти разом із батьками продовжать і пояснять такі приказки, які після опрацювання стануть прислів'ями:

«Вкусися за язик».

«Говорили-балакали».

«Голий, босий».

«Не кажи гоп».

«Не мала баба клопоту».

«Не хвали мене, роте».

«Ні сіло».

«Пішла корова».

«Сім раз відмір».

«Скільки б ниточці не витися».

«Яке їхало».

«Як не наївся».

Для того, аби зрозуміти суть завдання і якісно його виконати, вчитель може принести на урок і продемонструвати збірник Володимира Плав'юка «Приповідки» [26], у якому всі тексти прислів'їв та приказок подано із

відповідними трактуваннями. Учитель також може скористатися іншим аналогічним виданням, у якому є такі коментарі.

Висновки

У другій половині ХХ століття українська фольклористика розвивалася у неймовірно важких умовах. На фольклористів – записувачів народнопоетичних скарбів дивилися підозріло, часто їм просто не довіряли, не хотіли ані співати, ані розповідати. В українців, на жаль, і донині в генетичній пам'яті спрацьовує страх відповідальності за все сказане, проспіване про свій рід, свою землю. Таким людям, як Степан Пушик, іноді доводилося по кілька разів приходити до своїх респондентів, завойовувати їх довіру й повагу, аби зафіксувати цінні фольклорно-етнографічні матеріали. Із цим зіштовхувалися усі народознавці, за якими пильно стежило управління комітету державної безпеки, аби, не дай Боже, вони не витягли на поверхню страшні оповіді про голодомори, про колективізацію і рабську працю в колгоспах і радгоспах. Про те, як місцеві партійні «князьки» роками не видавали паспорти й у такий спосіб не відпускали молодих людей на навчання до великих міст. Професійні фольклористи й місцеві аматори фіксували такі матеріали цілком таємно, усвідомлюючи про наслідки таких записів як для себе, так і для інформаторів. За таких обставин вони вдавалися до записування того, що можна було занотовувати: казки, легенди й перекази, прислів'я та приказки, народні прикмети, загадки, ліричні пісні (за винятком колгоспних, у яких знаходимо гостру сатиру на існуючий лад), календарно-обрядову поезію (переважно ту, у якій не йшлося про народження Бога – Ісуса Христа, або ж були змушені ті рядки опускати) та інше.

За свій фольклористичний вік Степан Пушик встиг записати десятки тисяч фольклорних одиниць: більше 12 тисяч приповідок (прислів'їв та приказок), переважна більшість із яких опублікована у збірнику «Приповідки»; кілька сотень казок (частина із яких до сьогодні знаходиться у 300 його записниках), які оприлюднені у трьох фольклорних збірниках; кілька десятків народних оповідань, які він надіслав для публікації відомому народознавцю, професору Степанові Мишаничу; кілька тисяч пісень, які, на

жаль, переважно, залишилися в рукописних фіксаціях; чимало народних прикмет, загадок, легенд та переказів, балад, творів календарно-обрядової поезії, оповідей про міфічних персонажів, чудесні зцілення. Окремі оповідні жанри вчений планував подати у кількатомних виданнях, наприклад, легенди й перекази. До прикладу, у збірнику «Ходили опришки» (Ужгород, 1983), який підготував до друку та упорядкував І. Сенько було вміщено 29 текстів легенд та переказів опришківської тематики, які зафіксував на Прикарпатті С. Пушик.

Символічно, що через кожних 12 років виходив фольклорний збірник казок Степана Пушика (1971, 1983, 1995!). Варто зазначити, що вчений-фольклорист фактично став продовжувачем великої народознавчої справи, яку свого часу на Прикарпатті провадили В. Гнатюк, В. Шухевич, І. Волошинський, В. Грабовецький, П. Арсенич та багато інших. Особлива його заслуга насамперед у записуванні народної оповідної прози. У тому, що віднайшов талановитих оповідачів і співаків у багатьох селах Івано-Франківщини. Таких, як Доня Юрчак і багато інших.

Упродовж кількох років (2009-2013) у журналі «Дзвін» друкувалися прислів'я та приказки в записах Степана Пушика в рубриці «У народу взяв – народові повернув». У кожному номері оприлюднювалося по кілька сотень прислів'їв та приказок, які С. Пушик розміщував за алфавітом. У такий спосіб поповнювався національний фонд стійких народних висловів, народного мудрослів'я.

Список використаних джерел та літератури

Архівні джерела

1. Війна пса з вовком. Записав С. Г. Пушик у с. Медуха Галицького району Івано-Франківської області від В. І. Варнави (1902 р. н.). Час запису не зазначений. ІМФЕ. Фонд 14-3. Од. зб. 901. Арк. 4-5.
2. Горобець. Записав С. Г. Пушик у с. Стриганці Івано-Франківського району від В. К. Бельбаса. Час запису не зазначений. ІМФЕ. Фонд 14-3. Од. зб. 901. Арк. 3.
3. Кінь, пес, кіт і півень. Записав С. Г. Пушик в с. Грушка Тлумацького району Івано-Франківської області від Є. Г. Богович. Час запису не зазначений. ІМФЕ. Фонд 14-3. Од. зб. 901. Арк. 6-9.
4. Мова свійської птиці. Записав С. Г. Пушик у с. Вікторів Галицького району Івано-Франківської області від М. К. Пушик. Час запису не зазначений. ІМФЕ. Фонд. 14-3. Од. зб. 901. Арк. 1.
5. Песик і горобчик. Записав С. Г. Пушик у с. Жуків Тлумацького району Івано-Франківської області від Т. О. Сагановської (1916 р. н.). Час запису не зазначений. ІМФЕ. Фонд 14-3. Од. зб. 901. Арк. 2.

Опубліковані джерела та література

1. Дей О. І. Легенди та перекази / О. І. Дей // Легенди та перекази. К.: Наукова думка, 1985. С. 7-36.
2. Дідик О. «Приповідки» для вас, дорослі та дітки // Народознавство. 2009. № 78. Грудень. С. 17-18.
3. Дмитренко М. К. Пушик Степан Григорович / М. К. Дмитренко // Українська фольклористична енциклопедія: У 2-х томах. Т. 2: М-Я. К., 2020. С. 300-303.
4. Золота вежа. Українські народні казки, легенди, притчі, перекази, загадки та приповідки / Передмова, упорядкування, запис та підготовка текстів, словник С. Г. Пушика. Ужгород: Карпати, 1983. 224 с.

5. Івасюк О., Гуйванюк Н., Бузинська В. Українська література: Підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням мовами національних меншин / Оксана Івасюк, Ніна Гуйванюк, Валентина Бузинська. Львів: Світ, 2005. 216 с.
6. Ільєва Г. Фольклористична діяльність Степана Пушика / Галина Ільєва // Народна творчість та етнографія. 2004. № 1-2. С. 59-64.
7. Ільницький М. Енергія слова. Літературно-критичні статті / Микола Ільницький. К.: Рад. письменник, 1978. 241 с.
8. Казки Підгір'я / Запис, літ. підготовка текстів, упорядкування та післямова С. Г. Пушика. Ужгород: Карпати, 1976. 207 с.
9. Казки про тварин / Упоряд., вступна стаття та примітки І. П. Березовського. К.: Наукова думка, 1976. 576 с.
10. Качкан В. За престолом нації. Степан Пушик в орамленні доби / Володимир Качкан. Івано-Франківськ, 2019. 496 с.
11. Качкан В. Між плугом і престолом (ювілейна силуетка Степана Пушика) // Качкан В. Хай святиться ім'я твоє. Т. 10. Івано-Франківськ, 2007. С. 431-452.
12. Качмар М. Б. Пушик Степан Григорович / М. Б. Качмар // Українська фольклористична енциклопедія. Львів, 2018 . С. 629-630.
13. Кіліченко Л. М. Скарби Доні Юрчак / Л. М. Кіліченко // Нар. творчість та етнограф. 1984. № 5. С. 79-80.
14. Коцюбинський М. Тіні забутих предків / Михайло Коцюбинський. Твори в семи томах. Т. 3. К.: Наукова думка, 1974. 374 с.
15. Лановик М., Лановик З. Українська усна народна творчість: Підручник / Мар'яна Лановик, Зоряна Лановик. К.: Знання-Прес, 2001. 592 с.
16. Легенди та перекази / Упоряд. та приміт. А. Л. Іоаніді, вступна стаття О. І. Дея. К.: Наукова думка, 1985. 400 с.
17. Мовчан Р. В. Українська література: Підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів / Раїса Мовчан. К.: Генеза, 2006.

240 с.

18. Мороз М. Бібліографія українського народознавства. Фольклористика. Т. 1. Кн. 2. Львів, 1992. С. 1056.
19. Народні оповідання / Упоряд., приміт. С. В. Мишанича. К.: Наукова думка, 1983. 504 с.
20. Народні оповідання / Упоряд., вступ. стаття та приміт. С. В. Мишанича. К.: Дніпро, 1986. 336 с.
21. Пасічник Є., Слоньовська О. Українська література: Підручник для 5 класу / Євген Пасічник, Ольга Слоньовська. К.: Освіта, 2002. 352 с.
22. Полек В. Мудре слово не старіє / Володимир Полек // Слово і доля: Збірник на пошану письменника, професора С. Пушика. Івано-Франківськ, 2004. С. 163-165.
23. Полек В. «Мудре слово ніколи не старіє» / Володимир Полек // Наука і культура. Україна, 1983. К., 1984. С. 374-375.
24. Полек В. Не старіє мудре слово / Володимир Полек // Друг читача. 1984. 9 лютого.
25. Полек В. Письменник, пісняр, фольклорист: (До 50-річчя від дня народження Степана Пушика) / Володимир Полек // Народна творчість та етнограф. 1994. № 2-3. С. 51-53.
26. Приповідки / Почув, записав і впорядкував Степан Пушик. Івано-Франківськ: Фоліант, 2009. 358 с.
27. Приповідки або українсько-народня філософія / Зібрав, підготував до друку та опублікував В. С. Плав'юк. Т. 1. Едмонтон, 1998. 355 с.
28. Пушик С. Баба (Золота баба) / Степан Пушик // Енциклопедія Коломийщини. Зшиток 2, літера Б. Коломия: Вік, 1998. С. 8.
29. Пушик С. Баби кам'яні / Степан Пушик // Енциклопедія Коломийщини. Зшиток 2, літера Б. Коломия: Вік, 1998. С. 9.
30. Пушик С. Баб'ячий (Баб'їчий) проклін / Степан Пушик // Енциклопедія Коломийщини. Зшиток 2, літера Б. Коломия: Вік, 1998. С. 13.

31. Пушик С. Баїла, баїльник, баїльниця / Степан Пушик // Енциклопедія Коломийщини. Зшиток 2, літера Б. Коломия: Вік, 1998. 17.
32. Пушик С. Бай / Степан Пушик // Енциклопедія Коломийщини. Зшиток 2, літера Б. Коломия: Вік, 1998. С. 17.
33. Пушик С. Байка / Степан Пушик // Енциклопедія Коломийщини. Зшиток 2, літера Б. Коломия: Вік, 1998. С. 18.
34. Пушик С. Байкар (байкаръ) / Степан Пушик // Енциклопедія Коломийщини. Зшиток 2, літера Б. Коломия: Вік, 1998. С. 18.
35. Пушик С. Без чого незмога жити: Листи з Карпат / Степан Пушик // Вітчизна. 1985. № 2. С. 122-135.
36. Пушик С. Білбог / Степан Пушик // Енциклопедія Коломийщини. Зшиток 2, літера Б. Коломия: Вік, 1998. С. 62.
37. Пушик С. Білодан (Білоданчик, Данчик, Білзорчик, Йванчик_Тарабанчик, Молоданчик, Чорнобривчик та ін.) / Степан Пушик // Енциклопедія Коломийщини. Зшиток 2, літера Б. Коломия: Вік, 1998. С. 64.
38. Пушик С. Біси / Степан Пушик // Енциклопедія Коломийщини. Зшиток 2, літера Б. Коломия: Вік, 1998. С. 69-70.
39. Пушик С. Бісиця / Степан Пушик // Енциклопедія Коломийщини. Зшиток 2, літера Б. Коломия: Вік, 1998. С. 70.
40. Пушик С. Благовісник / Степан Пушик // Енциклопедія Коломийщини. Зшиток 2, літера Б. Коломия: Вік, 1998. С. 71.
41. Пушик С. Благовіщення / Степан Пушик // Енциклопедія Коломийщини. Зшиток 2, літера Б. Коломия: Вік, 1998. С. 71.
42. Пушик С. Блахман / Степан Пушик // Енциклопедія Коломийщини. Зшиток 2, літера Б. Коломия: Вік, 1998. С. 73.
43. Пушик С. Богині / Степан Пушик // Енциклопедія Коломийщини. Зшиток 2, літера Б. Коломия: Вік, 1998. С. 75.
44. Пушик С. Божа дорога / Степан Пушик // Енциклопедія Коломийщини.

- Зшиток 2, літера Б. Коломия: Вік, 1998. С. 81.
45. Пушик С. Боже око / Степан Пушик // Енциклопедія Коломийщини. Зшиток 2, літера Б. Коломия: Вік, 1998. С. 81.
46. Пушик С. Божий палець / Степан Пушик // Енциклопедія Коломийщини. Зшиток 2, літера Б. Коломия: Вік, 1998. С. 82.
47. Пушик С. Божка / Степан Пушик // Енциклопедія Коломийщини. Зшиток 2, літера Б. Коломия: Вік, 1998. С. 82.
48. Пушик С. Болох / Степан Пушик // Енциклопедія Коломийщини. Зшиток 2, літера Б. Коломия: Вік, 1998. С. 86.
49. Пушик С. Борець / Степан Пушик // Енциклопедія Коломийщини. Зшиток 2, літера Б. Коломия: Вік, 1998. С. 87.
50. Пушик С. Борис / Степан Пушик // Енциклопедія Коломийщини. Зшиток 2, літера Б. Коломия: Вік, 1998. С. 87.
51. Пушик С. Борута / Степан Пушик // Енциклопедія Коломийщини. Зшиток 2, літера Б. Коломия: Вік, 1998. С. 88.
52. Пушик С. Бузина (Бзина, Боз, Бозник) / Степан Пушик // Енциклопедія Коломийщини. Зшиток 2, літера Б. Коломия: Вік, 1998. С. 105.
53. Пушик С. Бус / Степан Пушик // Енциклопедія Коломийщини. Зшиток 2, літера Б. Коломия: Вік, 1998. С. 111.
54. Пушик С. Казки гір і підгір'я / Степан Пушик // Срібні воли. К.: Веселка, 1995. С. 5-16.
55. Пушик С. Ключ-зілля. Оповідання, повість / Степан Пушик. К.: Молодь, 1981. 216 с.
56. Пушик С. Г. Ключі до історичної правди / Степан Пушик // Нар. творчість та етнограф. 1986. № 4. С. 74-76.
57. Пушик С. Народна оповідачка й співачка Доня Юрчак / Степан Пушик // Золота вежа. Ужгород: Карпати, 1983. С.5-10.
58. Пушик С. Г. «Слово о полку Игореве» та слов'янська міфологія: Автореферат дисертації кандидата філологічних наук / Степан

- Григорович Пушик. К., 1991. 20 с.
59. Пушик С. Страж-гора: (Роман з народних уст) / Степан Пушик // Пушик С. Страж-гора. Роман. Повість. Оповідання. К.: Дніпро, 1988. С. 3-186.
 60. Пушик С. Г. Прикарпатські казки та казкарі / Степан Пушик // Казки Підгір'я. Ужгород: Карпати, 1976. С. 197-203.
 61. Пушик С. У народу взяв – народові повернув: Приповідки / Степан Пушик // Дзвін. 2013. Ч. 1. С. 132-133.
 62. Пушик С. У народу взяв – народові повернув: Приповідки / Степан Пушик // Дзвін. 2013. Ч. 8. С. 137-138.
 63. Пушик С. Г. У прикарпатських казкарів / Степан Пушик // Нар. творчість та етнограф. 1973. № 5. С. 108-109.
 64. Пушик С. Ці загадкові «татарські» села / Степан Пушик // Прикарпатська правда. 1984. 11 січня.
 65. Радзіх С. Вивчення фольклору на уроках української літератури. 5-9 класи / Світлана Радзіх. Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. 128 с.
 66. Савчук М., Пушик С. Барвінок (Бирвінок) / Микола Савчук, Степан Пушик // Енциклопедія Коломийщини. Зшиток 2, літера Б. Коломия: Вік, 1998. С. 29-30.
 67. Сміються, плачуть солов'ї. Збірка українських народних пісень про кохання / Упоряд., післямова та окремі записи С. Г. Пушика. К.: Молодь, 1988. 123 с.
 68. Срібні воли. Казки гір і Підгір'я в записах Степана Пушика / Запис текстів, літературне редагування, упорядкування та передмова Степана Пушика. К.: Веселка, 1995. 400 с.
 69. Степан Пушик // Письменники України. Біобібліографічний словник / Упорядники В. Павловська, Л. Бубнова, Л. Сіренко. К., 2006. С. 340.
 70. Українські приповідки/ Зібрав В. С. Плав'юк. Упорядкування, пояснення та редагування Б. Медвідський, О. Макар. Едмонтон, 1996. 297 с.
 71. Хланта І. В. Перлини фольклору / Іван Хланта // Прикарпатська правда.

1976. 25 липня.

72. Ходили опришки: Збірник / Передмова, упорядкування, примітки та словник І. М. Сенька. Ужгород: Карпати, 1983. 384 с.
73. Чарівне горнятко. Казки / Запис текстів С. Далавурака, М. Івасюка, В. Бандурака та С. Пушика; упорядники С. Далавурак та М. Івасюк. Ужгород: Карпати, 1971. 256 с.
74. Ясенчук А. Ю. Збірка народних казок Прикарпаття / Алла Ясенчук // Нар. творчість та етнограф. 1977. № 1. С. 83-84.

Анотація

Спеціальність 014 Середня освіта (українська мова та література)

Божовська Л. В. Фольклор Прикарпаття у записах і дослідженнях Степана Пушика.

У роботі зібрано матеріали про життєвий і творчий шлях відомого фольклориста і письменника з Івано-Франківська Степана Пушика. Проаналізовано записи народних казок Прикарпаття (про тварин, чарівних та соціально-побутових), які ввійшли до трьох фольклорних збірників «Чарівне горнятко», «Золота вежа», «Срібні воли». Закцентовано на його зацікавленнях легендами та переказами і народною прозою зокрема. Розглянуто великий масив текстів народних приповідок (прислів'їв та приказок) українського народу. На завершення визначено внесок народознавця у вітчизняну науку про фольклор.

Ключові слова: Прикарпаття, казка, легенда, переказ, міфологія, приповідка, прислів'я, приказка, фольклорист, збірник.

Summary

Specialty 014 Secondary education (Ukrainian language and literature)

Bozhovska L.V. Folklore of Prykarpattia in records and researches of Stepan Pushyk.

The work contains materials about the life and career of the famous folklorist and writer from Ivano-Frankivsk Stepan Pushyk. Records of folk tales of Prykarpattia (about animals, magic and social and household), which were included in three folklore collections "Magic Cup", "Golden Tower", "Silver Wolves" are analyzed. Emphasis is placed on his interests in legends and legends and folk prose in particular. A large array of texts of folk tales (proverbs and sayings) of the Ukrainian people is considered. In conclusion, the contribution of the ethnographer to the national science of folklore is determined.

Keywords: Prykarpattia, fairy tale, legend, legend, mythology, story, proverb, saying, folklorist, collection.

Д О Д А Т О К